लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहित

गाउँपालिका स्तरीय प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना

(२०७६/०७७ – २०८०/०८१)

साईपाल गाउँपालिका, बझाङ

२०७६

साईपाल गाउँपालिका
गाउकार्यपालिकाको कार्यालय
कोँडा, बझाङ
सुदुर पश्चिम, प्रदेश नेपाल

दुई शब्द

साईपाल गाउँपालिका बझाङ जिल्लाको सबै भन्दा ठुलो गाउँपालिका हो नेपालको सविधान जारी भइ सघीय राज्य स्थापना भएको छ । यस मध्ये बझाङ जिल्लाको साईपाल गाउपालिका एक स्थानिय तह हो । बझाङ जिल्लाको कुल क्षेत्रफल मध्ये यस साईपाल गाउपालिकाले लगभग ४३ प्रतिसत क्षेत्रफल अगटेको छ । जिल्ला सदरमुकामबाट ३२ कोष टाढा रहेके छ । भौगौलिक विकताको कारण विकास गर्न चुनौति र समस्याहरु छन । त्यसैले साईपाल गाउपालिकाको विकासका लागि सबैको सहयोगको अपेक्षा राखेका छौ । चीनसंग सीमाना जोडिएको गाउँपालिका हो । साईपाल गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले दुर्गम तथा आर्थिक-सामाजिक हिसाबले पिछडिएको भएतापनि, प्राकृतिक स्रोत तथा मौलिक संस्कृतिको दृष्टिकोणबाट साईपाल गाउँपालिका सम्पन्न छ तथा विकासको सम्भावनाहरु बोकेको छ । बझाङ हुदै बग्ने सेति नदि साईपाल हिमलको फेदिबाट बगिरहेको छ ।

यहाँको अधिकांस भू-भाग उच्च हिमाली वन तथा खर्क क्षेत्रले ढाकेको छ । त्यसैले यस क्षेत्रमा पाइने प्राकृतिक स्रोत हरुको विशिष्ट महत्व छ । यहाँका स्थानीय समुदाय, लगायत अन्य गाउँपालिका तथा बझाङ्ग र आसपास जिल्लाका बासिन्दाहरुको जीविको पनि यस गाउँपालिकाको प्राकृतिक स्रोत माथि निर्भर छन् । यस गाउँपालिकाको पाइने यार्सागुम्बा तथा अन्य जडिबुटी यहाँका स्थानीय बासिन्दाको मुख्य आय-श्रोत हो । प्राकृतिक स्रोतहरुको उचित व्यवस्थापन नहुँदा, यहाँका प्राकृतिक स्रोतहरु नासिंदै गएका छन् तथा वातावरण पनि प्रदूषित हुँदै गएको छ । अर्को तर्फ प्राकृतिक स्रोतबाट सम्भावित लाभ पनि लिन सकिएको छैन । जसले गर्दा यहाँका बासिन्दा, मुख्यत महिला, गरिब तथा पिछडिएका जातिको जनजीवनमा नकारात्मक प्रभावहरु परेकाछन् ।

साईपाल गाउँपालिकामा रहेका सबै वर्ग तथा जातिका महिला र पुरुषको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि प्राकृतिक स्रोतहरुको दिगो व्यवस्थापन अत्यावश्यक छ । यस कुरालाई ध्यानमा राखी, साईपाल गाउँपालिकाको प्राकृतिक स्रोतहरुमा महिला, गरिब तथा पिछडिएका जातिको समता मुलक पहुँच सुनिश्चित हुने गरी पञ्च वर्षीय कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

हिमवन्ती नेपाल तथा कैलाश पवित्र भू-परिधि कार्यक्रमलाई यस महत्त्वपूर्ण कार्ययोजना बनाउन सहयोग गरिदिनु भएकोमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

राजेन्द्र ब. धामी
अध्यक्ष
साईपाल गाउँपालिका,
बझाङ जिल्ला
राजेन्द्र बहादुर धामी

साईपाल गाउँपालिका
गाउकार्यपालिकाको कार्यालय
काँडा, बझाङ
सुदुर पश्चिम, प्रदेश नेपाल

हार्दिक आभार

बझाङ जिल्लाको उत्तरी भेगमा अवस्थित साईपाल गाउँपालिकामा प्राकृतिक स्रोतहरु प्रशस्त छन् । विभिन्न बहुमुल्य जडिबुटी, जैविक विविधता, जल स्रोत, तथा रमणीय हिमालहरुले भरिपुर्ण यस गाउँपालिकामा विकासका अनेकौं सम्भावनाहरु छन् । यहाँका अधिकांश बासिन्दाहरु प्राकृतिक स्रोत माथि निर्भर छन् । यस दुर्गम गाउँपालिकाको प्राकृतिक स्रोत संरक्षणमा महिलाहरुको उल्लेखनीय योगदान हुँदाहुँदै पनि प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापन तथा लाभ बाँडफाँडमा उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता र अधिकार सुनिश्चित नभएको देखिन्छ ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्नका लागि प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण तथा व्यवस्थापनमा लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीतालाई मूलप्रवाहित गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । प्राकृतिक स्रोतहरुको दिगो व्यवस्थापन गर्न तथा सम्पूर्ण समुदायको आर्थिक समृद्धिका लागि यस कार्ययोजनामा, सामाजिक समावेशी तथा समता मुलक लाभ बाँडफाँडको अवधारणालाई आत्मसात गरिएको छ । महिला, पिछडिएका जाति तथा सीमान्तकृत वर्गका प्रतिनिधिहरुको सहभागितामा वन, खर्क, कृषि, पशुपालन, जल स्रोत, र पर्यटन विकासका लागि व्यवहारिक कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ । प्राकृतिक स्रोतहरुको अवस्थाको विश्लेषण, लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट नियमित उपभोग तथा आर्थिक स्रोतहरुको पहिचान र प्राथमिकीकरण गरी यो कार्ययोजना तयार गरिएको हो । यस कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यन्वयनले अब आउने पाँच वर्षमा यहाँको प्राकृतिक स्रोत तथा महिला, पिछडिएका जाति र सीमान्तकृत वर्गको जिविको उकास्न मद्दत गर्ने छ भन्ने आशा गरेकी छु ।

यस कार्ययोजना तयार गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नु भएकोमा हिमवन्ती नेपाल तथा कैलाश पवित्र भू-परिधि कार्यक्रमलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । साथै यस कार्ययोजना तयार गर्न सहभागी हुनुभएकोमा यस बझाङ जिल्लाका जिल्ला समन्वय समितिका उपाध्यक्ष ज्यु, गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष ज्यु, पाँच वटै वडाका अध्यक्ष ज्युहरु, वडा सदस्य ज्युहरु, स्थानीय प्रतिनिधि ज्युहरु तथा गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरु लाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

कल्पना बोहरा
उपाध्यक्ष
साईपाल गाउँपालिका,
बझाङ जिल्ला

कल्पना देवी बोहरा
उपाध्यक्ष

तालिका

परिचय १
१.१ पृष्ठभूमि २
१.२ उद्देश्य २
१.३ कार्य योजनाको आवश्यकता तथा महत्व २
१.४ कार्य योजना निर्माण प्रक्रिया ३
१.५ कार्य योजनाको सीमा ३

सामाजिक र प्राकृतिक अवस्थिति र अवस्था पहिचान ५
२.१ सहभागितामूलक सामाजिक र प्राकृतिक श्रोत पहिचान ६

लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट श्रोत पहिचान, प्राथमिकिकरण र विश्लेषण ९
३.१ लैङ्गिक दृष्टिकोणले नियमित उपभोग र आर्थिक महत्वको आधारमा प्राकृतिक श्रोतहरुको पहिचान र प्राथमिकिकरण १०
३.२ प्राथमिकिकरण भएका श्रोतहरुको सबल, कमजोर, अवसर र खतरा/चुनौती अवस्था विश्लेषण १०

बजेटिङ्ग र लैङ्गिक बजेटिङ्ग १३
४.१ लैङ्गिक समावेशी तथा लक्षित योजना बजेटिङ्ग १४

लैङ्गिक समावेशी पञ्च बर्षिय प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना १७

कार्य योजना स्विकृती, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन र अध्यावधिक सम्बन्धि व्यवस्था २५
६.१ योजना स्विकृती र कार्यान्वयन सम्बन्धि व्यवस्था २६
६.२ योजना अनुगमन, मूल्यांकन तथा पुनरावलोकन सम्बन्धि व्यवस्था २६

अनुसुचिहरु २७
अनुसुचि १: तालिममा सहभागीहरुको नामावली २८
अनुसुचि २: विषयवस्तु तालिका २९
अनुसुचि ३: लैङ्गिक दैनिक समय र कार्य तालिका २९
अनुसुचि ४: लैङ्गिक कार्य कार्य तालिका ३०
अनुसुचि ५: मौसमी पात्रा ३१
अनुसुचि ६: स्थानीय सहभागीहरु द्वारा चित्रित गाउँपालिका तथा वडा नक्शाहरु ३२

खण्ड १

परिचय

मुख्य बुँदाहरु

कार्ययोजना निर्माण प्रक्रियामा जम्मा १५ जनाको सहभागीता

महिला	दलित	आदिबासी जनजाति
४०%	१३%	७%

कार्ययोजना निर्माण प्रक्रिया मूख्य गरी प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धि पाचँ (५) वटा विषयहरुमा केन्द्रित थियो

१.१ पृष्ठभूमि

योजनाहरु बन्नु र कार्यान्वयन हुनु एउटा पाटो हो तर ती योजनाहरु कतिको समावेशी छन् ? के ती योजनाहरुले साँच्चिकै समाजका आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, राजनीतिक आदि रुपमा पछि परेका तथा पारिएको वर्ग र जातीको आवश्यकतालाई समेटेका छन् त? आदि मनन योग्य अर्को महत्वपूर्ण पाटो हुन सक्छ । एउटा सफल योजना बन्न र बनाउन समाजका हरेक परिस्थिति र अवस्थाहरु केलाई समावेशी बनाउन आवश्यक छ । साईपाल गाउँपालिकाले शुरुवात गर्न थालेको उदाहरण केहि योजनाहरुबाट देख्न सकिन्छ । उदाहरणको लागि आर्थिक वर्ष २०७४/०७५ को वार्षिक योजनाका सामाजिक विकास क्षेत्र अन्तर्गत महिला, वालवालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्ग, दलित आदिवासी जनजातिको समावेशी सम्बन्धि केहि कृयाकलापहरु उल्लेख गरिएको छ । त्यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०७५/०७६ मा गाउँपालिकाद्वारा संचालित गौरवका योजनाहरुको जम्मा २ करोड १७ लाख लागतको करीव २% रकम महिला लक्षित तथा क्षमता विकास तालिमको लागि विनियोजन गरिएको देख्न सकिन्छ । समग्रमा लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीको सन्दर्भमा ५% रकम विनियोजन गरिएको पाइन्छ भने आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा भने सो प्रतिशतको मात्रा घटी आधा तथा महिलाको लागि १% र लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीको लागि २.५% मात्र विनियोजन गरिएको छ ।

माथिका बाट के सिकाई हुन्छ भने योजनाहरु बन्नु मात्र ठूलो कुरा होइन, योजनालाई समावेशी बनाउन कतिको प्रयाश गरिएको छ र सोलाई निरन्तरता दिदै समावेशीको धारणालाई अझ फराकिलो बनाउदै लैजान योजनाकारहरु नै सचेत र संवेदनशील छ या छैन ले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । नेपाल सरकारले अन्तराष्ट्रिय फोरमहरुमा लैङ्गिक तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धि लिखित प्रतिवद्धताहरु जनाएको दस्तावेजहरु धेरै छन् । साथै, सो को प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि नेपालले संविधानमै प्रावधान लगायत नीतिगत व्यवस्था गरिदै आएको छ । तर, नेपाल सरकारले व्यवहारिक रुपमा लैङ्गिक तथा समाजिक समावेशीकरणका सवालहरु र दिगो विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्न भने अझ धेरै पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । यी प्रश्नहरुलाई विकास योजना तथा कार्य योजनाहरुमा समावेश गर्न सकेमा मात्र विकासका लक्ष्य प्रभावकारी रुपमा हासिल गर्न सम्भव हुन्छ भन्ने अवधारणा अनुरुप साईपाल गाउँपालिकाको समन्वय, हिमवन्ती नेपालको सहजिकरण र व्यवस्थापन, र कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल/इसिमोडको आर्थिक र प्राविधिक सहयोगमा यस साईपाल गाउँपालिकामा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहित प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना निर्माण गरिएको हो । कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल/इसिमोडले विगत ८ बर्षदेखि प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापनमा सहयोग गरिदैं आएको र साईपाल गाउँपालिकाको बासिन्दा पूर्णतया कृषि र पशुपालन, जडिबुटी संकलन र विक्री वितरण आदिमा रहेको निर्भरताले गर्दा लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहित प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना निर्माण गर्ने पहल गरिएको हो ।

१.२ उद्देश्य

साईपाल गाउँपालिकाले गाउँपालिकामा अवस्थित प्राकृतिक श्रोतहरुको दिगो व्यवस्थापन गरी समुदायको समृद्धि बढाउनु यस लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहित प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजनो मूल उद्देश्य हो । यस योजनाका विशिष्ट उद्देश्यहरु यस प्रकार छन्;

- साईपाल गाउँपालिका भित्रका वनको दिगो व्यवस्थापन र जडिबुटी संरक्षण, व्यवस्थापन र प्रशोधन गर्ने,
- पर्यटकीय क्षेत्र प्रवर्द्धन तथा विकास गर्ने,
- पशुपालन तथा चरिचरण क्षेत्र व्यवस्थापन तथा विकास गर्ने,
- पानीका श्रोतहरुको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने, र
- फलफूल खेती विस्तार र विकास गर्ने ।

१.३ कार्य योजनाको आवश्यकता तथा महत्व

साईपाल गाउँपालिकामा निर्मित विभिन्न विषयगत योजनाहरुमध्ये लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणबाट बनेको यो पहिलो कार्य योजना हो । यस कार्य योजना निर्माणमा गरिएको अभ्यास र कार्यान्वयनको परिणामस्वरुप, साईपाल गाउँपालिकाका आगामी दिनहरुमा निर्माण हुने वार्षिक, विषयगत लगायत आवधिक योजनाहरु लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीमैत्री बनाउन सहयोग पुग्ने छ । यो कार्य योजना साईपाल गाउँपालिकाभित्रका समुदायहरुको अति आवश्यक आवश्यकताहरु र ५ बर्षभित्र सम्पन्न गर्न सकिने क्षमतालाई मध्येनजर राखी बनाइएको हुँदा सजिलै कार्यान्वयन मात्र नभई कार्यान्वयन र अनुगमनमा समेत लैङ्गिक दृष्टिकोण अपनाइने अपेक्षा गरिएको हुँदा यसको महत्वलाई अग्रस्थानमा राख्न सकिन्छ । निम्न महत्वले यस कार्य योजनाको आवश्यकतालाई अझ पुष्टी गर्दछ

- गाउँपालिकाले हरेक योजना बनाउँदा र कार्यक्रम गर्दा लैङ्गिकतथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोण अपनाएको हुने,
- योजना र लाभांसमा महिला, विपन्न, दलित र जनजातिको पहुँच हुने
- महिला सामुदायिक वन समूह गठन हुने र निष्कृय सामुदायिक वनहरुलाई सकृय बनाउन समुदाय लागि पर्ने,
- खाली ठाउँहरुमा महिला र विपन्न वर्गद्वारा फलफूल उत्पादन गरी आय आर्जन बढेको हुने,
- पर्या-पर्यटनको आधारभूत सुविधाहरुको विकास हुने,
- पशुपालन व्यवस्थापन र चरिचरण सम्बन्धि सुशासनमा सुधार आउने,
- एक घर एक धाराको अवधारणाले खानेपानीमा सम्पूर्ण घरपरिवारको पहुँच हुने,
- सहभागिमूलक योजना बनेको हुँदा कार्यान्वयन गर्ने क्रममा कामको बाँडफाँड हुनुका साथै हरेक कार्यहरु व्यवस्थित, पारदर्शी हुने र सेवाप्रदायकमा जवाफदेही र उत्तरदायित्वको भावनाको विकास हुन सहयोग पुग्नेछ ।

१.४ कार्य योजना निर्माण प्रक्रिया

यस लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिकारण मूलप्रवाहित प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्न ५ दिने तालिम गाउँपालिकाको समन्वय, हिमवन्तीको सहजिकरण र व्यवस्थापन, र कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल/इसिमोडको आर्थिक र प्राविधिक सहयोगमा जिल्लाको सदरमुकाम चैनपुरमा भएको थियो । तालिममा साईपाल गाउँपालिकाबाट गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा नं १, २, ३ का वडाध्यक्षहरु, निमित्त प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, १ जना दलित महिला सदस्य र २ जना वडा नं ४ का बासिन्दा र १ जना गाउँपालिकाका कर्मचारी गरी १० जना र जिल्लाका सरोकारवाला निकायहरुबाट ५ (जिल्ला समन्वय समितिबाट १, वन डिभिजन कार्यालयबाट १, पशु सेवा विज्ञ केन्द्रबाट १, र हिमवन्ती नेपाल जिल्ला शाखाबाट २) गरी जम्मा १५ जनाको सहभागीता रह्यो । जम्मा सहभागीमध्ये ४०% महिला सहभागिता रहेको यस तालिममा १३% दलित र ७% जनजातिबाट प्रतिनिधित्व रहेको थियो (उपस्थिति अनुसुचि १ मा) । तालिममा हिमवन्ती बझाङ जिल्ला शाखाका अध्यक्ष तथा हाल प्रतिनिधि सभाका सदस्य (दलित महिला) को उपस्थिति साथै सहजिकरण पनि रह्यो ।

तालिममा मूख्य गरी तीनवटा विषयहरु: (क) प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन, (ख) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण र (ग) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहित प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना निर्माणमा केन्द्रित यस तालिममा पाँचवटा प्रमूख सत्रशहरु र १३ वटा सह-सत्रहरु रहेका छन् (अनुसुचि २) । यी सम्पूर्ण शत्र तथा विषयहरुलाई विभिन्न सहभागिमूलक विधिहरु जस्तै: सामाजिक तथा श्रोत सम्बन्धि बस्तुस्थिति नक्सांकन, संस्थागत नक्सांकन, लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट दैनिक उपभोग र आर्थिक उपलब्धिको आधारमा श्रोत पहिचान प्राथमिकिकरण, र प्राथमिकिकरण भएका श्रोतहरुको सबल, कमजोर, अवसर र चुनौती सम्बन्धि अवस्था विश्लेषण, छलफल, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण र प्राकृतिक श्रोत सम्बन्धि नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयाहरुबारे जानकारी आदनप्रदान आदिमार्फत महशुस तथा संवेदनशील वनाउने लगायत बुझाइको आधारमा व्यवहारिक रुपमा कार्य योजनामा ढाल्ने कार्य गरिएको छ ।

१.५ कार्य योजनाको सीमा

स्थानीय तह र सरोकारवाला निकायहरुले तयार पार्ने हरेक स्तरका योजना तथा कार्यक्रमहरुका आफ्नै महत्व र सीमा हुन्छन् । यस कार्य योजनामा निम्नअनुसार सीमा पनि रहेका छन् ;

- तालिम जिल्लाको सदरमुकाम चैनपुरमा संचालन भएकोले आर्थिक कारणले गर्दा १५ जनाको मात्र सहभागी रह्यो । साईपाल गाउँपालिकाबाट १० जना सहभागी निर्धारण भएको मा वडा नं ४ र ५ का वडाध्यक्षहरुको अनुपस्थिति रहेको थियो । त्यसैगरी, जम्मा ६ जना महिलाहरुमध्ये साईपाल गाउँपालिकाबाट ३ जना (उपाध्यक्ष-१, क्षेत्री, वडा सदस्य-१ दलित र जनजाति-१) को मात्र सहभागिता भएको हुँदा स्थानीय अति विपन्न, सिमान्तकृत र महिलाहरुको वास्तविक आवाज र आश्यवकताको गहिऱ्याइमा पुग्न नसकेको अवस्था हुनसक्छ र परिणामस्वरुप, कार्यान्वयनमा उनीहरुको सहभागिता सुनिश्चित गर्न कठीन पर्न सक्छ ।
- सदियौ देखि जडो संस्कारको रुपमा विकसित असमानता र पितृसतात्मक सोंच तथा व्यवहार घट्न र हराउन समय लाग्न सक्छ । त्यसैले, पूर्ण सचेत र संवेदनशील भएको भनि दावी गर्न सकिने छैन र बनेका कार्य योजनालाई केहि संवेदनशील भई प्रयास तथा शुरुवात गरिएको रुपमा मात्र लिन सकिन्छ ।
- वन, पर्या-पर्यटन, पशुपालन र चरिचरण, जलश्रोत र फलफूल सम्बन्धि पाँचवटा क्षेत्र मात्र समेटिएको र सो अन्तर्गतका कृयाकलापहरु सम्बन्धित निकायको सहयोग र गाउँपालिका स्वयंले कार्यान्वयन गर्न सकिने आधारमा मात्र तय गरिएकोले कतिपय प्राथमिकतामा परेका विषय तथा कृयाकलाय छुट्न सक्छ । साथै, सम्बन्धित निकायहरुबाट आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग प्राप्त गर्न नसक्दा कार्य योजना कार्यान्वयन हुन मुश्किल तथा ढिला सुस्ती हुन सक्छ ।

खण्ड २

सामाजिक र प्राकृतिक अवस्थिति र अवस्था पहिचान

मुख्य बुँदाहरु

गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या

२,५४१

५१%
महिलाको जनसंख्या

पेशागत हिसाबमा यस गाउँपालिकामा

१०%
व्यापार व्यवसायमा संलग्न

९०%
पेशागत संलग्नताको आधारमा - कृषि पशुपालन

२.१ सहभागितामूलक सामाजिक र प्राकृतिक श्रोत पहिचान

२.१.१ प्राकृतिक श्रोतहरुको अवस्थिति र अवस्था

बझाङ्ग जिल्लाको करीव ४३% क्षेत्रफल ओगटेको यस साईपाल गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल १४६७.२७ वर्ग कि.मी. रहेको छ । वन, घाँसे मैदान, कृषि भूमि, पानी, खानी आदि यस गाउँपालिकाका प्रमुख प्राकृतिक श्रोतहरु हुन् । गाउँपालिकाको ठूलो भू-भाग (५६%) हिउँले ढाकेको तथा बाझो क्षेत्र अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैगरी, चरिचरण तथा घाँसे मैदानले करीव ३०%, वन र झाडी मैदानले ११%, कृषिले २% र बाँकी भू-भाग पानीले ओगटेको क्षेत्र अन्तर्गत पर्दछ । यस गाउँपालिको उत्तरपटीको भू-भागमा साईपाल, नाप्पा, उराई भन्ज्याङ्ग,आदि प्रख्यात हिमालहरु छन् । यस गाउँपालिकामा खडी, अब्रक, क्रिस्टील, ससो, फलाम, आदिका खानीहरु छन् । अविरल बगिरहने, सेती नदी, लोकन्ते खोला, थरौनी खोला र गनै गाड खोलाहरु लगायत नौमूल, जेठी वहुरानी, गुदुपाल र कविलाश चाल्नावन हिमालहरु; वलौडी, सेती र ढाँक्या झरनाहरु; जिमा, काया र वुडच्या तपोवनहरु; भेडा राख्ना गुफा धाउखार; लाँगा मन्दिर र टाँड, पुस्तके ढुङ्गो, रास्तरा देव भूमीहरु; माझाको वस ढुङगो र राईढुगाको ल्यान्टर साईपालका पाटनहरु; माझा, राईढुंगी, निलखटी जस्ता ८ वटा तालहरु यहाँका मूख्य प्राकृतिक तथा ऐतिहासिक महत्वका सम्पदाहरु हुन् । उत्तिस, बाँझ, गुराँस, सल्ला आदि प्रजातिका रुख विरुवा पाइने यहाँका वनहरुमा यार्सागुम्वा, निरमसी/निरविसी, पाषणवेद, पाँचऔंले, पिपला/पिपली, सतुवा, सर्पगन्ध, सुगन्धवाल, ओखर आदि गरी ८० भन्दा बढी प्रजातिका जडिवुटीहरु पाउन सकिन्छ । त्यसै गरी, रातो पण्डा, रतुवा, चितुवा, बँदेल, नावर, झारल, घोरल, कस्तूरी, भालूसहित ४० भन्दा धेरै प्रजातिका जंगली जनावरहरु पाइन्छन् भने चराचुरुङ्गीमा डाँफे, मुनाल, कालिज, च्याखुरा, पिउरा, ढुकुर, काग, गिद्ध, वाज, गरुड, चिल, कोइली, आदिको बसोबास रहेको पाइन्छ ।

साईपाल गाउँपालिकामा करीव ४५८ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको जम्मा ११ वटा सामुदायिक वनहरु छन् । यसैगरी, ९ वटा कवुलियत वन, १ वटा धार्मिक वन रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा जम्मा ५ वटा वडाहरु छन् । यस गाउँपालिकाका मानिसहरुले ठूलो बथानमा भेडा, बाख्रा र चौरीहरु पाल्ने गरेका छन् । ५0% भन्दा बढी घरपरिवारले जीविकोपार्जनका मूख्य माध्यमका रुपमा १० देखि सयौको संख्यामा भेडा-बाख्रा पालेका छन् । यी भेडा-बाख्राका बथानका चरिचरणको लागि मूख्यतया राष्ट्रिय वनमा पर्ने घाँसे मैदानहरु जस्तै: कालापानी, बझाङ्गडाँडा, धजाला खौला, माझा, राई ढुंगी, अउला गाड, मदुग्रा, फरालखेत, चालना वन, किउरी खोला, नेल खी, सालिमार, साईपाल र नौमुल, गुटुपल आदि प्रयोग गर्दछन् । केहि अघिसम्म, भेडाहरु चरणको लागि सीमा पारीका चरिचरण क्षेत्रहरुमा पनि लगिन्थ्यो तर, हाल सो अभ्यास रोकिएको छ । भेडा-बाख्रालाई चैत्र-बैशाख महिनाबाट असोज-कार्तिक महिनासम्म उच्च क्षेत्रमा चरिचरण गराउँछन् भने जाडोको समयमा बाजुरा, अछाम र डोटीतिर लैजान्छन् । यी ठाउँहरुमा भेडा-बाख्राका बथानहरु चराउनु अघि नै यार्सा संकलन गर्दछन् । यसका साथै, वडा नं. ४ धुलीका मानिसहरु चौरी पाल्दछन् । गाउँमा करीव २000 चौरी-गाईहरु छन् जो घाँसे मैदान जस्तै: भुस्या, रासा, चोरा, तोपु र साईपाल क्षेत्रहरुमा चराउने गर्दछन् ।

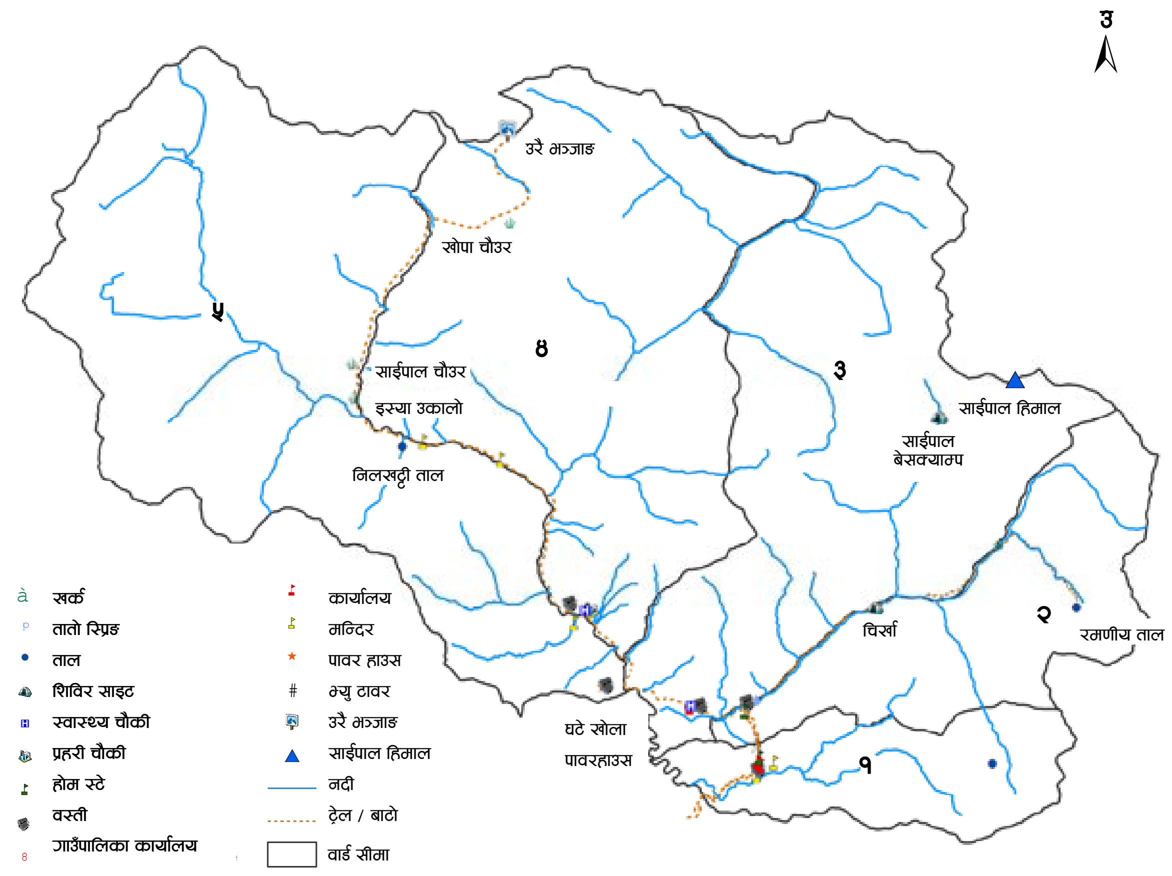

यस गाउँपालिकामा पर्ने घाँसे मैदानहरु जस्तै: नौमुल, साईपाल र राई ढुंगी यार्सा संकलनका लागि मुख्य स्थानहरु हुन् । यार्सागुम्बा सहित सबैभन्दा बढी संकलन र विक्री हुने जडिवुटीजन्य कच्चा पदार्थमा सतुवा, कटुकी, वनलसुन (पोड्या), खिरयाङ्लो (सेतक चिनी) आदि हुन् । साईपाल गाउँपालिकाका वडा नं ४ मा लोकुन्ते खोलाबाट उत्पादित २२ किलोवाट क्षमताबाट वडा नं ४ का सबै र वडा नं. ५ का केहि घरधूरीहरुले विद्युत सेवा प्राप्त गरिरहेका छन् भने खोलाबाट उत्पादित ९ किलोवाट क्षमताबाट वडा नं ५ ले विद्युत सेवा प्राप्त गरिरहेका छन् । त्यसै गरी, वडा नं. १ को गनै गडमा २५ किलोवाट र वडा नं. ३ मा २४ किलो वाट क्षमताको जल विद्युत आयोजनाहरु बनि रहेको अवस्थामा छ भने उपल्लो सेतीमा २४० किलोवाट क्षमताको जल विद्युत आयोजना तयारीको चरणमा छ ।

२.१.२ सामाजिक अवस्थिति र अवस्था

साईपाल गाउँपालिकाको प्रोफाइल (२०७४) र तालिममा गरिएको सामाजिक नक्सांकन र विश्लेषण अनुसार साईपाल गाउँपालिकामा कूल ४३२ घरधुरी रहेका छन् जसमध्ये २० घरधुरी मा महिला घरमूली छन् । जम्मा ४१२ घर-धुरी क्षेत्रीहरु (बोहोरा, थापा, धामी र भण्डारी) को प्राय सबै वडाहरुमा बसोवास गर्दछन्। यसैगरी, यस गाउँपालिकामा वडा नं.४ मा ५५ घर, वडा नं.३ मा १० घर र वडा नं.५ मा १ घर गरी जम्मा ६६ घरधुरी तामाङहरु र वडा नं.३ मा ४ घर गुरुङ्गहरुको बसोबास रहेका छन् ।

वडा र जातिगत रुपमा रहेका घरधूरी संख्या यस प्रकार रहेका छन्। जम्मा २९८७ को ४९.८% जनसंख्या महिलाले समेटिएको छ (तालिका २) । भाषिक रुपमा ६२% जनसंख्याले नेपाली, २९% ले धुलेल, ८% ले तामाङ र १% गुरुङ बोल्दछन् । त्यसैगरी, ९०% जनसंख्या हिन्दु, ९% भन्दा बढी बौद्ध र १% भन्दा कम जनसंख्या क्रिश्चियत धर्म मान्ने हरु छन् । पेशागत हिसाबमा यस गाउँपालिकाका ९०% घरपरिवारहरु कृषिमा संलग्न छन् भने, १०% व्यापार व्यवसाय गर्दछन् । वडा नं ५ बाहेक अन्य वडाहरुबाट जम्मा २९ जना शिक्षण लगायत विभिन्न पेशामा नोकरी गरेको देखिन्छ । सम्पन्नताको दृष्टिकोणले वडा नं ५ अति गरीब, २, ३ र ४ गरीब र वडा नं १ का घरधुरीहरु मध्यम किसिमको छन् । त्यसैगरी, राजनीतिक दृष्टिकोणले स्थानीय तहमा निर्वाचित ३० जना जनप्रतिनिधिमध्ये ६ जना महिला (२०%, गापा उपाध्यक्ष-१ र वडा सदस्यहरु- ५) रहेका छन् ।

तालिका १: वडा र जातिगत रुपमा अवस्थित घरधूरी संख्या

वडा नं.	वस्तीको नाम	घरधुरी संख्या			जातिगत रुपमा घरधूरी संख्या		
		जम्मा	पुरुष	महिला	क्षेत्री/ठकुरी	तामाङ/गुरुङ्ग	विश्वकर्मा
१	जिमा र धलौन	८३	८१	२	८३		
२	जिमा, धलौन, दलित बस्ती	५३	४९	४	३७		१६
३	वांच्चौका, कांया, लासी र कांडा	१०९	१००	९	९०	१०	९
४	धूली, लाफडी, जगेडा, ज्याती र सैनगाउँ	१२९	१२६	३	६९	५५	५
५	वलौडी र न्युना	५८	५६	२	५७	१	
	गाउँपालिकामा जम्मा घरधुरी	४३२	४१२	२०	३३६	६६	३०
	प्रतिशतमा		९५.४%	४.६%	७७.८%	१५.३%	६.९%

तालिका २: वडा र जातिगत रुपमा जनसंख्या

वडा नं.	वस्तीको नाम	घरधुरी संख्या			जातिगत रुपमा घरधूरी संख्या		
		जम्मा	पुरुष	महिला	क्षेत्री/ठकुरी	तामाङ/गुरुङ्ग	विश्वकर्मा
१	जिमा र धलौन	६२०	३२४	२९६	६२०		
२	जिमा, धलौन, दलित बस्ती	३९३	१९३	२००	२६६		१२७
३	वांच्चौका, कांया, लासी र कांडा	८३४	४१६	४१८	७४६	४६	४२
४	धूली, लाफडी, जगेडा, ज्याती र सैनगाउँ	७७५	३८३	३९२	४५४	३०६	१५
५	वलौडी र न्युना	३६५	१८१	१८४	३६०	५	
	कूल जम्मा	२९८७	१४९७	१४९०	२४४६	३५७	१८४
	प्रतिशत		५०.१%	४९.८%	८१.९%	१२%	६.१%

यहाँका महिलाहरु बिहान ३ बजेदेखि बेलुका १० बजेसम्म थोरै समय आरामसहित लगातार १९ घण्टासम्म खट्छन् जुन पुरषहरुको तुलनामा ३ घण्टा बढी हुन आउछ (अनुसुचि ३)। महिलाहरु बैठकमा जानु परेमा मुश्किलले दिउँसो १२ बजेदेखि २ बजेसम्मको समय निकाल्छन् र कारणबश सबै समयमा नै भेला हुन नसकेको खण्डमा बैठकमा सहभागी हुन सक्दैनन्। खनकुट गर्ने, दाउरा काट्ने, वान हेर्ने, सुइटर टोपि बुन्ने, मैन बनाउने आदि काममा करीव बराबरी खट्ने महिला र पुरुष, सिकर्मी, डकर्मी, काठ काट्ने, ढुंगा फोड्ने, भेडा चराउने, डोका डाला वुन्ने, मह काट्न, बजार जाने जस्ता कामहरुमा भने पुरुष बढी र पानी, घाँस, स्याउला सोत्तर गर्ने, राडीपाखी बुन्ने, सरसफाइ, बच्चा स्याहार जस्ता काममा महिलाको धेरै संलग्नता रहेको देखिन्छ । निर्णय प्रकृया, बेचविखन तथा पैसाको कारोवार र सम्पत्तिमा प्राय पुरुषको स्वामित्व रहेको पाइन्छ (अनुसुचि ४) । यहाँका बासिन्दाहरु प्राय सबै ऋतुहरु तथा बाह्रै महिना काममा व्यस्त रहन्छन् (अनुसुचि ५) । बार्षिक योजना भेलाहरुमा महिलाको सहभागिता कम रहेको छ । कार्यपालिकाका सदस्यहरु पनि मुश्किलले आफ्ना भनाइहरु राख्न सक्छन् र राखे पनि कमै सुनुवाई हुने गरेको छ ।

२.२ संस्थागत सम्बन्ध पहिचान

साईपाल गाउँपालिका प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरुसँग अगाडिका बर्षहरुमा उपलब्ध भएको सहयोग, हाल केहि मात्रमा भएपनि सम्पर्कमा रहेका र भविष्यमा सहकार्य गर्नुपर्ने आवश्यकताको आधारमा करीव ९ वटा सरोकारवाला निकायहरुको पहिचान भएको छ । बाक्लो, पातलो धर्का सरोकारवाला निकायबाट अगाडि बर्षहरुमा केहि सहयोग प्राप्त गरेका मध्यम किसिमका धर्काले तुलनात्मक रुपमा कम र पातो धर्काले गाउँपालिका भित्रका कृषि तथा वनका समूहहरु समावेश भएका तर भौतिक तथा प्राविधिक सहयोग भने खासै प्राप्त गर्न नसकेको सम्बन्धलाई दर्शाउँदछ। यस्तै, सबैभन्दा मोटो धर्का तर सरोकारवाला सम्म पुग्न नसकेकाले अगाडिका वर्षमा स्थानीय ठूलो र उपलब्धिमूलक सहयोग प्राप्त गरेका तर हाल भने सो निकायको उपस्थिति नरहको संकेत गर्दछ ।

जिल्ला सदरमुकाम चैनपुरमा रहेको डिभिजन तथा सव डिभिजन कार्यालयले काँडामा राई सल्लो, देवदार आदिको विरुवा उत्पादन गरेको, काठ, जडिबुटी तथा अन्य गैहकाष्ठ वन पैदावारको लागि पूर्जि दिने गरेको, सामुदायिक वन हस्तारन्तरण, कबुलियती वनमा जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम, राष्ट्रिय वन संरक्षण आदि गर्ने गरेको छ । कृषि र पशुका कार्यक्रमहरु गाउँपालिका मार्फत कार्यान्वयन गरिएको भएता पनि कृषि ज्ञान केन्द्रले फलफूल, पकेट क्षेत्र र तरकारी खेती र पशु विज्ञ केन्द्रले खर्क व्यवस्थापन, खोर व्यवस्थापन, घाँस उत्पादन, पशु रोग निवारण आदिमा आर्थिक र प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउँदछ भन्नेसहित भविष्यमा सहकार्य गर्नुपर्छ भन्ने जानकारी गाउँपालिका र सम्बन्धित वडाहरुलाई छ । खानेपानीले घरघरमा खानेपानी पुऱ्याउन धारा र पाइपमा प्राविधिक तथा सामाग्री सहयोग पुऱ्याउँछ भने जलाधार सम्बन्धि कार्यालय डोटीमा भएपनि पोखरी निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउछ भन्ने जानकारी छ । गैर सरकारी संस्था सन्दर्भमा हाल उपस्थिति नरहेको तर विगतमा केयर नेपालले झोलुङ्गे पूल निर्माण, खानेपानी तथा सरफाई, तरकारी खेती आदिको लागि गरेका सहयोगलाई साईपाल गाउँपालिकालाई जानकारी छ । यस्तै, इसिमोडबाट वातावरण संरक्षण, जडिबुटी तथा फलफूल प्रशोधन, भण्डारण आदि सम्बन्धि सहयोग पाइरहेका छन् । प्रत्यक्ष सम्पर्कमा नरहे पनि हाइड्रो पावरले वातावरण र जलविद्युत सम्बन्धि अनुसन्धानको काम गरेको, बहुउद्देश्यी सहकारीमा कृषि समूहहरु, र गाउँपालिका स्तरीय सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघमा सामुदायिक वनहरु आवद्द रहेका छन् । अन्यथा, शिक्षा सम्बन्धित विद्यालयहरु र स्वास्थ्य सम्बन्धित स्वास्थ चौकी बाहेक अन्य विकाससँग सम्बन्धित कार्यालयहरु यस गाउँपालिकाभित्र खासै छैनन् ।

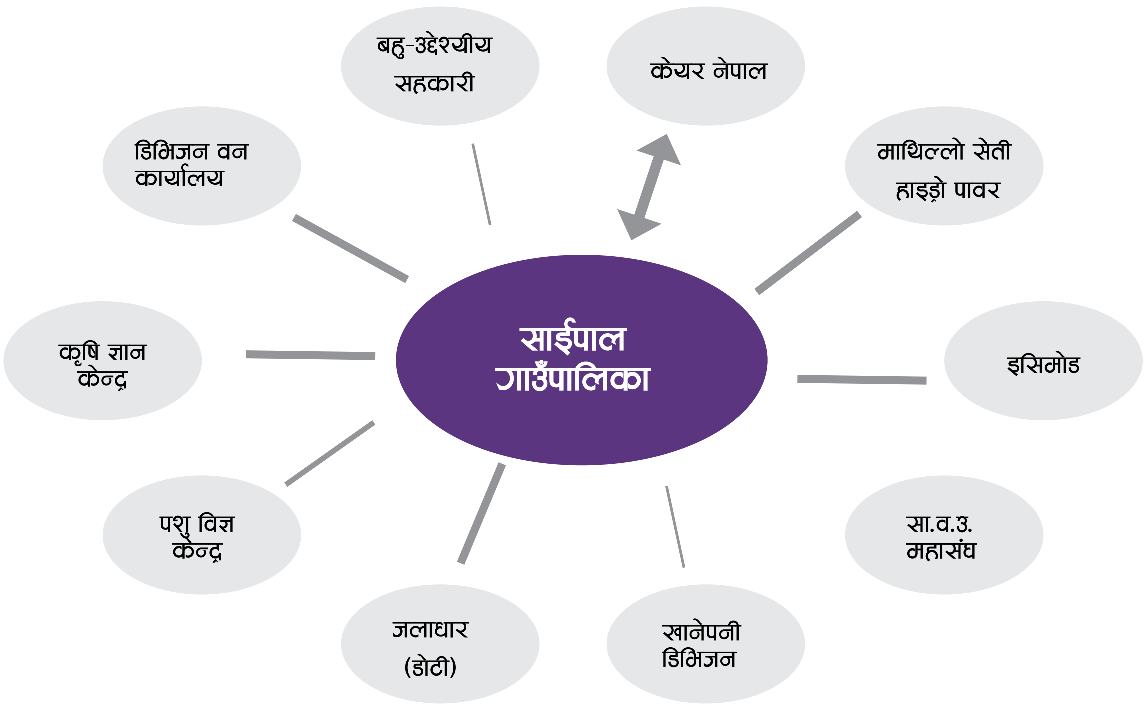

खण्ड ३

लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट श्रोत पहिचान, प्राथमिकिकरण र विश्लेषण

मुख्य बुँदाहरु

दैनिक/नियमित उपभोग्य श्रोतहरु-

महिलाको दृष्टिकोणबाट:

तरकारी बाली, अन्नबाली, वनजन्य श्रोत

पुरुषको दृष्टिकोणबाट:

वनजन्य श्रोत, पशुपालन, राडी पाखी

व्यवसायिक/आर्थिक सम्बन्धित श्रोतहरु-

महिलाको दृष्टिकोणबाट:

तरकारी बाली, वनजन्य श्रोत

पुरुषको दृष्टिकोणबाट:

वनजन्य श्रोत, जलश्रोत, भेडा-बाख्रापालन

३.१ लैङ्गिक दृष्टिकोणले नियमित उपभोग र आर्थिक महत्वको आधारमा प्राकृतिक श्रोतहरुको पहिचान र प्राथमिकिकरण

साईपाल गाउँपालिकामो नियमित उपभोग र आर्थिक महत्वका प्राकृतिक श्रोतहरु महिला र पुरुषको छुट्टाछुटै समूहरुको अभ्यासबाट लैङ्गिक समावेशी र महिलाको दृष्टिकोणबाट सुचिवद्ध भई समग्रमा वनमा आधारित, व्यवस्थापन गर्न अति आवश्यक र गाउँपालिकाको क्षमताले भ्याउन सकिने मापदण्डको आधारमा पाँचवटा विशेषगत क्षेत्रहरुलाई तपसील बमोजिम सहभागीहरुको आम सहमतिबाट प्राथमिकतामा राखिएको छ ।

तालिका ३: लैङ्गिक दृष्टिकोणले नियमित उपभोग र आर्थिक महत्वको आधारमा प्राकृतिक श्रोतहरुको पहिचान र प्राथमिकिकरण

नियमित उपभोगको महत्वको आधारमा		व्यवसायिक तथा आर्थिक महत्वको आधारमा		प्राथमिकिकरणमा परेका विषयहरु
लैङ्गिक समावेशीको दृष्टिकोणबाट	महिलाको दृष्टिकोणबाट	लैङ्गिक समावेशीको दृष्टिकोणबाट	महिलाको दृष्टिकोणबाट	
• वनसँग सम्बन्धित घाँस, दाउरा, स्याउला, सोत्तर, फरान तथा दालचिनी काउलो आदि • पशुपालनसँग सम्बन्धित गोवरग्याँस प्लान्ट • राडी पाखी • जमिन तथा कृषिसँग सम्बन्धित विभिन्न खाद्यबालीहरु, दाल, तरकारी, र • बाह्य: सूर्यको प्रकाश हावापानी	• तरकारी बालीसँग सम्बन्धित आलु, भट्मास, रायो, मूला, गाजर, फर्सी, चोतो, सिमी, प्याज, लसुन, गुराँस आदि • अन्न बालीसँग सम्बन्धित फापर, धान, मर्स्या, मकै, गहुँ, र • वनजन्य श्रोतसँग सम्बन्धित घाँस स्याउला, सौत्तर, गनालनु, पानी आदि	• दारकाठ, घाँस, दाउरा, विभिन्न जडिबुटीहरु तथा गैर काष्ठ वन पैदावारहरु र मह • जलश्रोत तथा विजुली बत्ती, • विभिन्न फलफूल तथा तरकारीहरु, • पशुपालन व्यवसाय, • राडीपाखी, • खरीढुंगा, खानी र सिलाजित • पर्यावरणीय पर्यटकीय क्षेत्र हिमाल, ताल गुफा	• तरकाली बाली: सिमी, गुराँस, आलु, भट्मास, रायो, मूला, गाजर, फर्सी, चोतो, प्याज, लसुन, • वनजन्य श्रोत: गनालनु, सतुवा, यार्चा, कटुकी, वन आलु, वन मूला, वन लसुन	• वन तथा जडिबुटी • पर्या-पर्यटन • पशुपालन र चरिचरण • जलश्रोत • फलफूल

३.२ प्राथमिकिकरण भएका श्रोतहरुको सबल, कमजोर, अवसर र खतरा/चुनौती अवस्था विश्लेषण

प्राथमिकतामा परेका श्रोतहरुको वास्तविक स्थिति केलाउन र कार्ययोजना निर्माणको लागि सम्भात्य कार्यहरु पत्ता लगाउने उद्देश्यले यी श्रोतहरुको सबल र कमजोर पक्षहरु तथा समस्या, अवसर र चुनौतीहरु तालिका (३) बमोजिम विश्लेषण गर्दा समग्रमा हरेक विषयमा जनचेतना, ज्ञान र सीप, उचित व्यवस्थापन, प्रवर्द्धन, नीतिगत स्पष्टता, विकास आदि हुनुपर्ने बुझाइलाई यस विश्लेषणको उपलब्धिको रुपमा लिन सकिन्छ ।

तालिका ४: विषयगत आधारमा श्रोतहरुको अवस्था विश्लेषण

सवल पक्ष	कमजोर पक्ष	अवसर/सम्भावना	चुनौती
वन तथा जडिबुटी			
उच्च महत्वका जडिवुटिहरु उपलब्ध साथै स्थानीय औषधिको श्रोत करीव १० प्रतिशत मानिसले जडिवुटि व्यवसाय गर्ने र राजस्व संकलन हुने गरेको	छाडा चरिचरन र अव्यवस्थित जडिवुटी संकलनले वन विनाश भईरहेको संरक्षण तथा कानुनी प्रकृया सम्बन्धमा कम जनचेतना, अन्य समुदायसंग विवाद, जनशक्तिको अभाव र अनुगमन गर्न नसक्नु	जडिबुटीको प्रशोधन गर्न सकेमा राम्रो व्यवसाय, हुन सक्ने जीविकोपार्जनमा सहज र रोजगारी सृजना गर्न सकिने	हिउँपहिरो, बाडी र आगलागिले गर्दा वन र जडिबुटी विनाश हुने गरेको जडिबुटी संकलन, ढुवानी र विक्री वितरण (दररेटमा घटवढ)मा नीतिगत तथा प्रकृयागत झन्झट
पर्या-पर्यटन			
प्राकृतिक रमणीय स्थलहरु: हिमाल, ताल, झरना, नदीहरु लगायत विभिन्न धार्मिक स्थल र विविध कला, संस्कार संस्कृतिको भएको आफ्नो ठाउँको पहिचान	प्रचार प्रसार नहुनु, वाटो, संचार को माध्यम जस्तै फोन नहुनु र नचल्नु, आधारभूत सुविधाहरु जस्तै: होमइस्टे, आवासको व्यवस्था, भाषाको जानकारी, जनशक्ति आदिको विकास गर्न नसक्नु	पर्या-पर्यटनको राम्रो सम्भावना बोकेको क्षेत्र आय-आर्जनको श्रोत बनाउन सकिने	बाटो, पुलपुलेसा र यातायातमा असुविधा र प्राकृतिक विपद तथा जोखिम हुने गरेको स्पष्ट सोंच, परिकल्पना र नेतृत्व गर्न सक्ने जनशक्ति नहुनु
पशुपालन तथा चरिचरण क्षेत्र			
खेतीगर्ने र ढुवानीको माध्यम दुध, दहि, घ्यू, मल, राडी तथा आय आर्जनको प्रमुख श्रोत	अव्यवस्थित चरिचरण, मलको उचित व्यवस्था र निकास गर्न नसकेको, र चरिचरण क्षेत्र प्रदुषित भएको र खुम्चदै गएको, बाटोघाटोको असुविधा, पशु बीमा गर्न नसक्नु, यूवाहरु पशुपालनमा आकर्षित हुन नसकेको	यातायातको सुविधा र बजार व्यवस्थापन गर्न सकेमा आर्थिक आयआर्जनका प्रमुख श्रोतलाई निरन्तरता दिन सकिने	भौगोलिक र मौसमी जोखिमता, रोग लाग्ने, वन्यजन्तुको आक्रमण, जथाभावी शुल्क संकलन, सामुदायिक वनका क्षेत्रहरु चरिचरण गर्न बन्देज गरेको
जलस्रोत			
खानेपानी, घट्ट संचालन, उज्यालो बाल्न, खाना बनाउन, भेडा नुहाउनको लागि प्रमुख श्रोत हाइड्रो पावर परियाजनाहरु संचालन भईरहेकोले स्थानीयले रोजगारी पाएको र विद्युतीय बत्तीको आधुनिक शिक्षाको थालनी हुन थालेको	नादिनालामा फोहर फाल्नु, पानीको श्रोतको संरक्षण नहुनु, जनचेतना र प्रचार प्रसारको कमि मर्मतसम्हारमा ढिला सुस्ती	हाइड्रो पावर क्षमता बृद्धि गरी विभिन्न कल कारखाना खोल्न राम्रो सम्भावना बोकेको मिनरल वाटरको लागि प्रयोगमा ल्याउन तथा व्यवसाय, गर्न सक्ने	प्राकृतिक र मौसमी विपदको कारण सुविधा विस्तार, प्रयोग र पहुँचमा समस्या आवश्यक पुर्वाधारको अभाब
फलफूल खेती			
केहि घरपरिवारले स-साना टुक्रा जमीन तथा घरवरिपरि स्याउ, खुर्पानी आदि विरुवा लगाएर फलफूल उत्पादन गर्ने गरेको, वातावरण अनुकुलन भएको	जनसमुदायको चासो कम, सडे गलेर जाने हुँदा आर्थिक लाभ कम हुने बजार टाढा, प्रसोधन गर्न नसकेको	खेर गएको जमिनको सदुपयोग गर्न सकिने, स्याउ खेतीको लागि अनुकुल वातावरण भएको, स्वास्थ्य रहन पोषणको आपुर्ती गर्न सकिने	भु-क्षय हुने, यातायातको र बजार अभाव सरकारको ध्यानाकार्षण कम हुनु, स्थानीय स्तरमा उपयूक्त ज्ञान र दक्षताको अभाव

खण्ड ४

बजेटिङ्ग र लैङ्गिक बजेटिङ्ग

मुख्य बुँदाहरु

कूल रु.

२८,२८,९५,०००

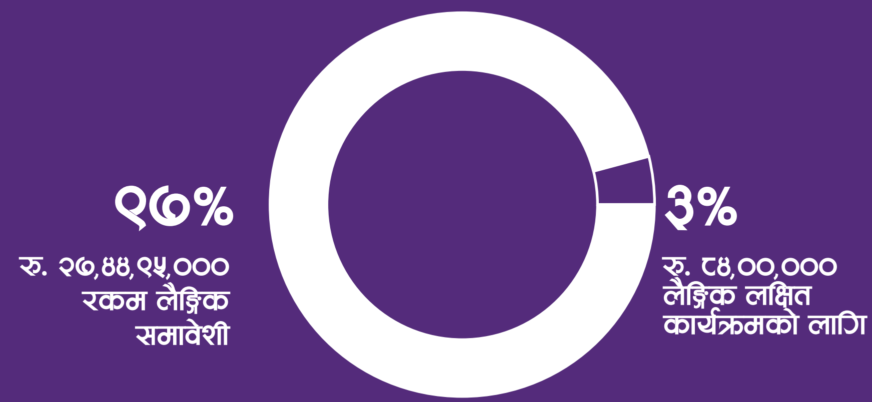

४.१ लैङ्गिक समावेशी तथा लक्षित योजना बजेटिङ्ग

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ देखि पाँच वर्षको लागि निर्माण भएको यस लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहित प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजनाका हरेक विषयगहरुमा लैङ्गिक समावेशी र लैङ्गिक लक्षित गरी दुई प्रकारका कृयाकलापहरुमा बजेटिङ्ग गरिएको छ । सारांशमा कूल रु. २८,२८,९५,०००/- को २७,४४,९५,००० (९७%) रकम लैङ्गिक समावेशी र रु. ८४,००,००० (३%) रकम लैङ्गिक लक्षित कार्यक्रमको लागि निर्धारण गरिएको छ ।

तालिका ५: लैङ्गिक समावेशी र लक्षित बजेट लागत अनुमान

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र	लागत अनुमान रकम (हजारमा)				कैफियत
		जम्मा	लैङ्गिक समावेशी	लैङ्गिक लक्षित		
				जम्मा	प्रतिशत	
१	वन तथा जडिबुटी संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास	८,३२०	७,१२०	१,२००	१४.४५	
२	पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन तथा विकास	१,२६,९००	१,२१,९००	५,०००	३.९५	
३	पशुपालन तथा चरिचरण क्षेत्र व्यवस्थापन र विकास	५,८१०	४,८१०	१,०००	१७.२५	
४	जलश्रोत व्यवस्थापन	१,३८,५००	१,३८,३००	२००	०.१५	
५	फलफूल खेती विस्तार र विकास	३,३६५	२,३६५	१,०००	२९.७५	
	जम्मा	**२,८२,८९५**	**२,७४,४९५**	**८,४००**	**३.०**	

लैङ्गिक समावेशी र लैङ्गिक लक्षित बजेटको लागि बजेट श्रोतको व्यवस्था र बजेटिङ्ग यस प्रकार छ ।

तालिका ६: लैङ्गिक समावेशी बजेटको लागि श्रोतको उपलब्धता र बार्षिक लागत विवरण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र	लैङ्गिक समावेशी (हजारमा)	श्रोतको व्यवस्था		बार्षिक बजेट योजना बजेट (हजारमा)					कैफियत
			आन्तरिक (गा.पा.)	बाह्य (सम्बन्धित सरोकारवाला)	आ.व. ०७६/०७७	आ.व. ०७७/०७८	आ.व. ०७८/०७९	आ.व. ७९/०८०	आ.व. ८०/०८१	
१	वन तथा जडिबुटी संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास	७,१२०	०.६	०.४	१०४०	२०७०	१८१०	११५०	१०५०	बाह्य श्रोत: डि.व.का, प्रदेश, केन्द्र सरकार र इसिमोड
२	पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन तथा विकास	१२१,९००	०.६	०.४	२२३००	२८९००	२७२००	२१९००	२१६००	डि.व.का, प्रदेश, केन्द्र सरकार र इसिमोड
३	पशुपालन तथा चरिचरण क्षेत्र व्यवस्थापन र विकास	४,८१०	०.६	०.४	११००	१५१०	१२०५	८६५	१३०	पशु केन्द्र र डि.व.का.
४	जलश्रोत व्यवस्थापन	१३८,३००	०.६	०.४	१७०००	१७०००	२८००	१०१०००	५००	खानेपानी, सिंचाई, जलाधार, विधुत सम्बन्धित कार्यालय, प्रदेश र केन्द्र सरकार
५	फलफूल खेती विस्तार र विकास	२,३६५	०.७	०.३	१४०	१२६५	३२५	२८५	३५०	कृषि ज्ञान केन्द्र, पशु विज्ञ केन्द्र, डि.वन कार्यालय
	जम्मा	२७४,४९५	५९%	४१%	५०,५८०	५०,७४५	३३,३४०	१२५,२००	२३,६३०	
				बार्षिक योजना प्रतिशतमा	१५%	१७%	९%	५३%	६%	

तालिका ७: लैङ्गिक समावेशी बजेटको लागि श्रोतको उपलब्धता र बार्षिक लागत विवरण

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र	लैङ्गिक लक्षितबजेट (हजारमा)	श्रोतको व्यवस्था		बार्षिक बजेट योजना					कैफियत
			आन्तरिक (गा.पा.)	बाह्य (सम्बन्धित सरोकारवाला)	आ.व. ०७६/०७७	आ.व. ०७७/०७८	आ.व. ०७८/०७९	आ.व. २०७९/०८०	आ.व. २०८०/०८१	
१	वन तथा जडिबुटी संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास	१२,०००	०.५	०.५	१००	६००	५००	०	०	बाह्य श्रोत: डि.व.का र इसिमोड
२	पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन तथा विकास	५,०००	०.६	०.४	१,०००	१,०००	१०,२००	१,०००	१,०००	इसिमोड, कृषि, प्रदेश
३	पशुपालन तथा चरिचरण क्षेत्र व्यवस्थापन र विकास	१,०००	०.७	०.३	५००	५००	०	०	०	पशु केन्द्र
४	जलश्रोत व्यवस्थापन	२००	०.४	०.६	०	०	२००	०	०	खानेपानी डिभिजन
५	फलफूल खेती विस्तार र विकास	१,०००	०.६	०.४	०	१०००	०	०	०	कृषि ज्ञान केन्द्र, पशु विज्ञ केन्द्र, डि.वन कार्यालय
	जम्मा	**८,४००**	**५५%**	**४५%**	**१,६००**	**३,१००**	**१,७००**	**१,०००**	**१,०००**	
				बार्षिक योजना प्रतिशतमा	**१९%**	**३७%**	**२०%**	**१२%**	**१२%**	

खण्ड ५

लैङ्गिक समावेशी पञ्च बर्षिय प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना

कूल रु.

२८,२८,९५,०००

मुख्य बुँदाहरु

वार्षिक रुपमा निर्धारण गरिएको बजेट

तालिका ८: वन तथा जडिबुटी संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास सम्बन्धि लैङ्गिक समावेशी विस्तृत कृयाकलापहरु

क्र.सं.	व्यवस्थापनका क्रियाकलाप एवं कार्यक्रम	इकाई	परिमाण	बजेट		लाभान्वित वर्ग							स्रोतको व्यवस्था		प्राथमिकताको आधारमा बार्षिक गरिने कृयाकलापहरु															कैफियत
				दर (हजारमा)	जम्मा (हजारमा)	इकाई	लैङ्गिकताको आधारमा		जातिगत आधारमा				अन्तरिक (गा.पा.)	बाह्य (सम्बन्धित सरोकार वाला)	०७६/७७			०७७/७८			०७८/७९			०७९/८०			०८०/८१			
							महिला	पुरुष	दलित	जनजाति	अन्य				बजेट (हजार मा)	कतिवटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजारमा)	कतिवटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजार मा)	कतिवटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजार मा)	कतिवटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजार मा)	कति वटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	
१	सामुदायिक वन गठन गर्ने	वटा	३	४०	१२०	जनसंख्या	६३३	६३२	१८६	२४१	८३८		४०%	६०%	८०	२	२,४	४०	१	५	०			०			०			बाह्य श्रोत: डि.व.का र इसिमोड
२	वन व्यस्थापन सम्बन्धि क्षमता अभिबृद्धि तालिम (३ दिने)	वटा	३	६०	१८०	जना	४५	४५	९	१८	६३		६०%	४०%	६०	१	१,२	६०	१	३	६०	१	४,५	०			०			
३	नर्सरी स्थापना	वटा	१	५०	५०	जना	१०	१२	७	०	१५		६०%	४०%	०			५०	१	१,२	०			०			०			
४	बृक्षारोपण	हे.	१०	५०	५००	जनसंख्या	१,२८८	१,२५३	१८६	२४१	२,११४		६०%	४०%	०			२००	४	१,२	२००	४	३,४	१००	२	५	०			
५	सतुवा विरुवा उत्पादन	वटा	१०	१७	१७०	जना	७	१०	५	०	१२		६०%	४०%	०			१७०	१०	१,२	०			०			०			
६	ताराचुक प्रशोधन केन्द्र स्थापना तथा व्यवस्थापन	वटा	१	५००	५००	जनसंख्या	१६५	१६५	७	९९	२२४		६०%	४०%	५००	१	४	०			०			०			०			
७	जडिबुटी संकलन सम्बन्धि गा.पा. स्तरीय अन्तरक्रिया	पटक	५	५०	२५०	जना	५०	१००	४	५	१४१		४०%	६०%	५०	१	३	५०	१	३	५०	१	३	५०	१	३	५०	१	३	
८	भीर माहुरी मह संकलन तथा प्रशोधन (सामाग्री वितरण)	वटा	५	२५०	१,२५०	जनसंख्या	५०	१५०	१०	२५	१६५		६०%	४०%	२५०	१	१-५	२५०	१	१-५	२५०	१	१-५	२५०	१	१-५	२५०	१	१-५	
९	प्राकृतिक जडिबुटीहरुको संरक्षण, संकलन र नियमन (लौठ सल्ला)	पटक	१	१००	१००	जना	२०	५०	४	५	६१		४०%	६०%	१००	१	१-५	०			०			०			०			
१०	अल्लो धागो प्रशोधन	वटा	२	५००	१,०००	जना	२५८	२५१	३७	४८	४२४		४०%	६०%	०			५००	१	४,५	५००	१	१,२,३	०			०			
११	अगरबत्ती प्रशोधन तथा उद्योग संचालन	पटक	१	३,०००	३,०००	जना	२५८	२५१	३७	४८	४२४		४०%	६०%	०			७५०	०.२५	१-५	७५०	०.२५	१-५	७५०	०.२५	१-५	७५०	०.२५	१-५	
				जम्मा	७,१२०		२,७८४	२,९१९	४९२	७३०	४,४८१		५१%	४९%	१०४०			२०७०		११	१,८१०			१,१५०			१,०५०			
															१५%			२९%			२५%			१६%			१५%			

तालिका ९: पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन तथा विकास सम्बन्धि लैङ्गिक समावेशी विस्तृत कृयाकलापहरु

क्र.सं.	व्यवस्थापनका क्रियाकलाप एवं कार्यक्रम	इकाई	परि माण	बजेट		लाभान्वित वर्ग							स्रोतको व्यवस्था		प्राथमिकताको आधारमा बार्षिक गरिने कृयाकलापहरु															कैफियत
				दर (हजारमा)	जम्मा (हजारमा)	इकाई	लैङ्गिकताको आधारमा		जातिगत आधारमा				आन्तरिक (गा.पा.)	बाह्य (सम्बन्धित सरोकार वाला)	०७६/७७			०७७/७८			०७८/७९			०७९/८०			०८०/८१			
							महिला	पुरुष	दलित	जनजाति	अन्य				बजेट (हजारमा)	कति वटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजारमा)	कति वटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजार मा)	कति वटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजारमा)	कति वटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	बजेट (हजारमा)	कति वटा/ क्षेत्र	कुन वडामा	
१	होमस्टे संचालन क्षमता अभिबृद्ध तालिम (सामाग्री सहित)	जना	२५	१००	२,५००	जना	१०	१५	२	३	२०		६०%	४०%	५००	५	३	५००	५	१,२	५००	५	४	५००	५	५	५००	५	३	
२	पर्यटन भिडियो/मिडियामा प्रचार-प्रसार	वटा	५	१००	५००	जनसंख्या	१,२८८	१२५३	१८६	२४१	२,११४		१००%		२००	२		२००	२		१००	१								ने.ट.भि.,
३	काकरकोटदेखि साईपाल हिमालसम्म र काँडादेखि राक्से हिमालसम्म पर्यटन पदमार्ग निर्माण गर्ने	वटा	५	१०,०००	५०,०००	जनसंख्या	१,१५२	१११३	१८६	२३६	१,८४३		६०%	४०%	१०,०००	१	२	१०,०००	१	३,४	१०,०००	१	२	१०,०००	१	३,४	१०,०००	१	१,२	
४	नांगा डाँडामा भिउ टावर तथा प्रतिक्षालयको निर्माण गर्ने	वटा	२	१,०००	२,०००	संख्या	१६९	१५९	६४	०	२६४		४०%	६०%	१,०००	१	२	१,०००	१	२	०			०			०			बाह्य श्रोत: इसिमोड, डि.व.का., प्रदेश र केन्द्र सरकार
५	दक्ष जनशक्तिको क्षमता अभिबृद्धिद्ध सम्बन्धि तालिम दिने	जना	५	१००	५००	जना	४	१	१	१	३		४०%	६०%	१००	१		२००	२		२००	२								
६	जिमा तपोवन र काया तपोवनलाई व्यवस्थापन तथा बाटो निर्माण गर्ने	वटा	२	५,०००	१०,०००	जना	१००	२००	५०	७५	१७५		६०%	४०%	०			५,०००	१		५,०००	१		०			०			
७	माभा ताल, राइढुंगी ताल, ढांकी झरना, फरालिखेत झरना, निल्खटी ताल, साईपाल हिमाल, राक्स्या हिमाल, जेठीबौरानी हिमाल, साईपाल पाटनको संरक्षण गरी प्रचार प्रसार गर्ने	वटा	५	५००	२,५००	जनसंख्या	१,२८८	१२५३	१८६	२४१	२,११४		६०%	४०%	५००	१		५००	१		५००	१		५००	१		५००	१		
८	धार्मिक तथा साँस्कृतिक-भुवो, ल्होसार, धामीझाँक्री, डेउडा सम्बर्द्धन गर्ने	वटा	५	६००	३,०००	जनसंख्या	१,२८८	१२५३	१८६	२४१	२,११४		६०%	४०%	०			१,२००	२		६००	१		६००	१		६००	१		पत्र-पत्रिका
९	धलौन वडा नं १ र २ को बहुन्याठाई, वडा नं. ३ को पुर्णिमा, र वडा नं. ४ को ल्होसार र चौदसि संरक्षणको लागि प्रवर्द्धन गर्ने	वटा	३	३००	९००	जनसंख्या	१,२८८	१२५३	१८६	२४१	२,११४		६०%	४०%				३००	१	१,२	३००	१	३,४	३००	१	५				
१०	गाउपालिकादेखि साईपाल, उरैलेख, मानसरोभर र कबिलास पर्यटन पदमार्ग निर्माण	ठाँउ	५	१०,०००	५०,०००	जनसंख्या	७०७	६६५	२३६	६६	१,०७०		४०%	६०%	१०,०००	१	३,४	१०,०००	१	३,४	१०,०००	१	३,४	१०,०००	१	३,४	१०,०००	१	३,४	
		जम्मा			१,२१,९००		७,२९४	७,१६५	१,२८३	१,३४५	११,८३१		५८%	४२%	२२,३००			२८,९००			२७,२००			२१,९००			२१,६००			
															१८%			२४%			२२%			१८%			१८%			

तालिका १०: पशुपालन तथा चरिचरण क्षेत्र व्यवस्थापन र विकास सम्बन्धि लैङ्गिक समावेशी विस्तृत कृयाकलापहरु

क्र.सं.	व्यवस्थापनका क्रियाकलाप एवं कार्यक्रम	इकाई	परिमाण	बजेट: दर (हजारमा)	बजेट: जम्मा (हजारमा)	लाभान्वित वर्ग: इकाई	लैङ्गिकताको आधारमा: महिला	लैङ्गिकताको आधारमा: पुरुष	जातिगत आधारमा: दलित	जातिगत आधारमा: जनजाति	जातिगत आधारमा: अन्य	स्रोतको व्यवस्था: आन्तरिक (गा.पा.)	स्रोतको व्यवस्था: बाह्य (सम्बन्धित सरोकार वाला)
१	नश्ल सुधार गर्न उन्नत जातका याक खरीद	वटा	१	६०	६०	जनसंख्या	२३६	२२२	७५	०	३८३	६०%	४०%
२	उन्नत जातको साँढे खरीद	वटा	५	३५	१७५	जनसंख्या	४२९	४१८	६२	८०	७०५	६०%	४०%
३	उन्नत जातको थुमा/बोका खरीद	प्रति वडा ५ वटा	२५	८०	२०००	जनसंख्या	६४४	६२७	९३	१२१	१०५७	६०%	४०%
४	उन्नत जातको राँगो खरीद	वटा	१	५०	५०	घरधुरी	४५	४४	०	१२	७७	६०%	४०%
५	उन्नत जातको गधा खरीद	वटा	१	१००	१००	घरधुरी	११०	०	३१	२२	५७	६०%	४०%
६	भेडा-च्यांग्रा उन प्रशोधन सम्बन्धि तालिम	पटक	५	४०	२००	घरधुरी	४५	४५	१५	२०	५५	६०%	४०%
७	पशु विमा गर्ने	वटा	५,०००	०.०५	२५०	घरधुरी	४५	५	५	१०	३५	५०%	५०%
८	पशु चौपायहरुलाई पि.पि.आर. र खोरे रोगको भ्याक्सिनेशन खरीद	वटा	१५,०००	०.०३५	५२५	घरधुरी	१००	५	१०	२०	७५	४०%	६०%
९	पशुपालन सम्बन्धि क्षमता अभिबृद्धि २ दिने तालिम	पटक	५	५०	२५०	जनसंख्या	३०	१२०	१०	२५	११५	६०%	४०%
१०	उन प्रशोधन गर्ने (फिक्ने) मेसिन खरीद	वटा	५	१००	५००	जनसंख्या	२५८	२५१	१९	४८	४४२	७०%	३०%
११	भेडा-बाख्राहरुको खोर व्यवस्थापन	वटा	५	१००	५००	घरधुरी	१४५	५	१५	२५	११०	६०%	४०%
१२	घुम्ति चरणखर्क व्यवस्थापन	ठाउँ	५	४०	२००	जनसंख्या	६४४	६२७	९३	१२१	१,०५७	६०%	४०%
	जम्मा				४,८१०		२,७३१	२,३६९	४२८	५०४	४,१६८	५८%	४२%

प्राथमिकताको आधारमा बार्षिक गरिने कृयाकलापहरु

क्र.सं.	०७६/७७ बजेट (हजारमा)	०७६/७७ कति वटा/क्षेत्र	०७६/७७ कुन वडामा	०७७/७८ बजेट (हजारमा)	०७७/७८ कति वटा/क्षेत्र	०७७/७८ कुन वडामा	०७८/७९ बजेट (हजारमा)	०७८/७९ कति वटा/क्षेत्र	०७८/७९ कुन वडामा	०७९/८० बजेट (हजारमा)	०७९/८० कति वटा/क्षेत्र	०७९/८० कुन वडामा	०८०/८१ बजेट (हजारमा)	०८०/८१ कति वटा/क्षेत्र	०८०/८१ कुन वडामा	कैफियत
१	०			६०	१	३,४	०			०			०			बाह्य श्रात: पशुविज्ञ केन्द्र
२	३५	१	३	७०	२	४,५	३५	१	२	३५	१	१	०			
३	४००	५	३	८००	१०	४,५	४००	५	१	४००	५	२	०			
४	०			५०	१	१,२	०			०			०			
५	०			०			१००	१	१-५	०			०			
६	०			४०	१	१	८०	२	२,३	४०	१	३	४०	१	४,५	
७	५०	१,०००	१-५	५०	१,०००	१-५	५०	१,०००	१-५	५०	१,०००	१-५	५०	१,०००	१-५	
८	५२५	१५,०००	१-५													हरेका वर्ष लगातार लगाउनु पर्ने ।
९	५०	१	३	१००	२	१,२	१००	२	४,५	०			०			
१०	०			२००	२	१,२	२००	२	३,४	१००	१	५	०			
११	०			१००	१	१	२००	२	२,३	२००	२	४,५	०			
१२	४०	१	१	४०	१	२	४०	१	३	४०	१	४	४०	१	५	
जम्मा	१,१००			१,५१०			१,२०५			८६५			१३०			
	२३%			३१%			२५%			१८%			३%			

तालिका ११: जलश्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धि लैङ्गिक समावेशी विस्तृत कृयाकलापहरु

क्र.सं.	व्यवस्थापनका क्रियाकलाप एवं कार्यक्रम	इकाई	परिमाण	बजेट: दर (हजारमा)	बजेट: जम्मा (हजारमा)	लाभान्वित वर्ग: इकाई	लैङ्गिकताको आधारमा: महिला	लैङ्गिकताको आधारमा: पुरुष	जातिगत आधारमा: दलित	जातिगत आधारमा: जनजाति	जातिगत आधारमा: अन्य	स्रोतको व्यवस्था: आन्तरिक (गा.पा.)	स्रोतको व्यवस्था: बाह्य (सम्बन्धित सरोकार वाला)
१	शुद्ध खानेपानी निर्माण (एक घर एक धाराको लागि)	वटा	५	१,०००	५,०००	घरधुरी	१४	२२२	१०	३३	१९३	६०%	४०%
२	सिंचाइ कुलो निर्माण	वटा	५	५००	२,५००	संख्या	४२९	४१८	६२	८०	७०५	६०%	४०%
३	खानेपानी सरसफाई तालिम संचालन	वटा	३	१००	३००	जना	१५०	१५०	३०	७५	१९५	४०%	६०%
४	पोखरी निर्माण व्यवस्थापन	वटा	५	१००	५००	संख्या	४२९	४१८	६२	८०	७०५	६०%	४०%
५	गाढघटाजमा ल.ज.वि.निर्माण	वटा	२	१५,०००	३०,०००	संख्या	१६९	१५९	६४	०	२६४	६०%	४०%
८	माथिल्लो सेती ल.ज.वि.निर्माण	वटा	१	१,००,०००	१,००,०००	संख्या	३२८	३३३	०	११९	५४२	६०%	४०%
	जम्मा				१,३८,३००	०	१,५१९	१,७००	२२८	३८७	२,६०४	५७%	४३%

प्राथमिकताको आधारमा बार्षिक गरिने कृयाकलापहरु

क्र.सं.	०७६/७७ बजेट (हजारमा)	०७६/७७ कति वटा/ क्षेत्र	०७६/७७ कुन वडामा	०७७/७८ बजेट (हजारमा)	०७७/७८ कति वटा/क्षेत्र	०७७/७८ कुन वडामा	०७८/७९ बजेट (हजारमा)	०७८/७९ कति वटा/क्षेत्र	०७८/७९ कुन वडामा	०७९/८० बजेट (हजारमा)	०७९/८० कति वटा/क्षेत्र	०७९/८० कुन वडामा	०८०/८१ बजेट (हजारमा)	०८०/८१ कति वटा/क्षेत्र	०८०/८१ कुन वडामा	कैफियत
१	२,०००	२	३,४	१,०००	१	१	२,०००	२	५	०			०			बाहय श्रोत: खानेपानी तथा सिंचाई डिभिजन कार्यालय,
२	०			१,०००	२	१,२	५००	१	४	५००	१	३	५००	१	५	
३	०			०			३००	३	१-५	०			०			
४	०			०			०			५००	५	१-५	०			जलाधार, विद्युत सम्बन्धि कार्यालय, प्रदेश र केन्द्रिय सरकार
५	१५,०००	१	२	१५,०००	१	२	०			०			०			
८	०			०			०			१,००,०००	१	४	०			
जम्मा	१७,०००			१७,०००			२८,००			१,०१,०००			५००			
	१२%			१२%			२%			७३%			०%			

तालिका १२: फलफुल खेती विस्तार र विकास सम्बन्धि लैङ्गिक समावेशी विस्तृत कृयाकलापहरु

क्र.सं.	व्यवस्थापनका क्रियाकलाप एवं कार्यक्रम	इकाई	परिमाण	बजेट: दर (हजारमा)	बजेट: जम्मा (हजारमा)	लाभान्वित वर्ग: इकाई	लैङ्गिकताको आधारमा: महिला	लैङ्गिकताको आधारमा: पुरुष	जातिगत आधारमा: दलित	जातिगत आधारमा: जनजाति	जातिगत आधारमा: अन्य	स्रोतको व्यवस्था: आन्तरिक (गा.पा.)	स्रोतको व्यवस्था: बाह्य (सम्बन्धित सरोकारवाला)
१	फलफुल संकलन केन्द्र स्थापना	वटा	५	४०	२००	घरधुरी	२०	१७६	१५	२५	१५६	६०%	४०%
२	फलफुल प्रशोधन केन्द्र स्थापना तथा व्यवस्थापन	वटा	५	१२५	६२५	घरधुरी	२०	१७६	१५	२५	१५६	६०%	४०%
३	स्याउ काट्न् मेसिन/औजार खरीद	वटा	५	२०	१००	घरधुरी	५	११७	१०	२०	९२	७०%	३०%
४	ओखर तेल उत्पादन	वटा	५	२०	१००	संख्या	१००	१००	५	१०	१८५	७०%	३०%
५	फलफुल खेतीको लागि माटो परीक्षण	वटा	१	४०	४०	जना	१	२	०	१	२	७०%	३०%
६	फलफुल खेतीको लागि रोग किरा नियन्त्रण	पटक	५	६०	३००	संख्या	२०	१७६	१५	२५	१५६	७०%	३०%
७	स्याउ पकेट क्षेत्र निर्माण (५००० बोट)	विरुवा	५,०००	०.२	१,०००	घरधुरी	१०	५०	२	२७	३१	६०%	४०%
	जम्मा				२,३६५	०	१७६	७९७	६२	१३३	७७८	६६%	३४%

प्राथमिकताको आधारमा बार्षिक गरिने कृयाकलापहरु

क्र.सं.	०७६/७७ बजेट (हजारमा)	०७६/७७ कति वटा/क्षेत्र	०७६/७७ कुन वडामा	०७७/७८ बजेट (हजारमा)	०७७/७८ कति वटा/क्षेत्र	०७७/७८ कुन वडामा	०७८/७९ बजेट (हजारमा)	०७८/७९ कति वटा/क्षेत्र	०७८/७९ कुन वडामा	०७९/८० बजेट (हजारमा)	०७९/८० कति वटा/क्षेत्र	०७९/८० कुन वडामा	०८०/८१ बजेट (हजारमा)	०८०/८१ कति वटा/क्षेत्र	०८०/८१ कुन वडामा	कैफियत
१	४०	१	३	४०	१	४	४०	१	५	४०	१	१	४०	१	२	बाहय श्रोत: कृषि ज्ञान केन्द्र, पशु विज्ञ केन्द्र, वागवानी, इसिमोड, प्रदेश र केन्द्रिय सरकार
२	०			१२५	१	१,२	१२५	१	३	१२५	१	४	२५०	२	५	
३	०			०			६०	३	१,२,३	४०	२	४,५	०			
४	०			४०	२	१,२	४०	२	३,४	२०	१	५	०			
५	४०	१	१-५	०			०			०			०			
६	६०	१	१-५	६०	१	१-५	६०	१	१-५	६०	१	१-५	६०	१	१-५	
७	०			१०००	५०००	४	०			०			०			
जम्मा	१४०	३	३	१२६५	५००५	८	३२५	८	८	२८५	६	१०	३५०	४		
	६%			५३%			१४%			१२%			१५%			

तालिका १३: लैङ्गिक लक्षित कृयाकलापहरु

क्र.सं.	व्यवस्थापनका क्रियाकलाप एवं कार्यक्रम	इकाई	परिमाण	बजेट (हजारमा)		लाभान्वित वर्ग					प्रतिशतमा आधारित बजेट			स्रोतको व्यवस्था		प्राथमिकताको आधारमा बार्षिक गरिने कृयाकलापहरु															कैफियत
								जातिगत आधारमा								०७६/७७			०७७/७८			०७८/७९			०७९/८०			०८०/८१			
				दर	जम्मा	इकाई	महिला	दलित	जनजाति	अन्य				आन्तरिक (गापा)	बाह्य (सम्बन्धित सरोकारवाला)	बजेट (हजारमा)	वटा	कुन वडामा	बजेट (हजारमा)	वटा	कुन वडामा	बजेट (हजारमा)	वटा	कुन वडामा	बजेट (हजार मा)	वटा	कुन वडामा	बजेट (हजारमा)	वटा	कुन वडामा	
वन तथा जडिबुटी संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास			६	६००	१,२००		३२०	४३	६०	२१७	५०४	६९६		५०%	५०%	१००	२	१	६००	३		५००	१	०	०	०	०	०	०	०	बाह्य श्रोत: डि.व.का र इसिमोड
१	महिला सामुदायिक वन गठन गर्ने	वटा	२	४०	८०	घर	११०	१८	२०	७२	३२	४८		४०%	६०%	४०	१	१	४०	१	३										
२	महिलालाई वन व्यस्थापन सम्बन्धि क्षमता अभिबृद्धि तालिम (३ दिने)	वटा	२	६०	१२०	जना	६०	१०	१५	३५	७२	४८		६०%	४०%	६०	१	१,२,३	६०	१	४,५										
३	महिलालाई वन व्यस्थापन सम्बन्धि क्षमता अभिबृद्धि तालिम (३ दिने)	पटक	२	५००	१,०००	घर	१५०	१५	२५	११०	४००	६००		४०%	६०%				५००	१	४,५	५००	१	१,२.३							
पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन तथा विकास			५	१,०००	५,०००		१५०	२७	३३	९०	३,०००	२,०००		६०%	४०%	१,०००	१		१,०००	१		१,०००	१		१,०००	१		१,०००	१		इसिमोड, कृषि, प्रदेश
१	अर्गानिक खाना तथा सरसफाई सम्बन्धि महिलाहरुलाई क्षमता विकास तालिम	पटक	५	१,०००	५,०००	जना	१५०	२७	३३	९०	३,०००	२,०००		६०%	४०%	१,०००	१	१-५	१,०००	१	१-५	१,०००	१	१-५	१,०००	१	१-५	१,०००	१	१-५	
पशुपालन तथा चरिचरण क्षेत्र व्यवस्थापन र विकास			५०	२०	१,०००		५०	१५	२०	१५	७००	३००		७०%	३०%	५००	२५		५००	२५	-१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	पशु केन्द्र
१	महिलाविपन्न, दलित,, पिछडिएका वर्गहरुलाई कुखुरापालन तथा व्यवस्थापन (प्रति घर १५ वटाको दरले)	घर	५०	२०	१,०००	घर	५०	१५	२०	१५	७००	३००		७०%	३०%	५००	२५	४,५	५००	२५	२,३										
जलश्रोत व्यवस्थापन			२	१००	२००		२००	३५	६५	१००	८०	१२०		४०%	६०%	०	०	०	०	०	०	२००	२		०	०	०	०	०		खानेपानी डिभिजन
१	खानेपानी सरसफाई तालिम संचालन	वटा	२	१००	२००	जना	२००	३५	६५	१००	८०	१२०		४०%	६०%							२००	२	१-५							
फलफुल खेती विस्तार र विकास			५	२००	१,०००		१००	२	२८	७०	६००	४००		६०%	४०%	०	०	०	१,०००	५		०	०	०	०	०	०	०	०		कृषि ज्ञान केन्द्र, पशु विज्ञ केन्द्र, डि.वन कार्यालय
१	खाली रहेको जग्गामा फलफुल खेती गर्ने	वटा	५	२००	१,०००	प्रति घर १ महिला	१००	२	२८	७०	६००	४००		६०%	४०%				१,०००	५	४,५										
		जम्मा	६८		८,४००						४,८८४	३,५१६		५६%	४४%	१,६००			३,१००			१,७००			१,०००			१,०००			

खण्ड ६

कार्य योजना स्विकृती, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र अध्यावधिक सम्बन्धि व्यवस्था

मुख्य बुँदाहरु

गाउँपालिका र वडा कार्यलयले समिति गठन गरी कार्यान्वयन भईरहेको कार्यक्रमको नियमित अनुगमन गर्नेछ।

६.१ योजना स्विकृती र कार्यान्वयन सम्बन्धि व्यवस्था

साईपाल गाउँपालिकाद्वारा निर्माण गरिएको यस लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहित पञ्च वर्षिय प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना गाउँपालिकाले आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी गाउँ परिषद्बाट स्वीकृत गराईने छ । यस कार्य योजनाभित्रका कार्यक्रमलाई प्राथमिकता राखी वार्षिक योजनाहरुभित्र समावेश गरिने छ । कार्य योजनाले निर्धारण गरेका प्राथमिकता प्राप्त क्रियाकलाप सञ्चालनको लागि गाउँपालिकाले आफ्नो क्षमताले भ्याएसम्म बजेट विनियोजन गर्नेछ । साथै, अपुग तथा थप बजेट व्यवस्थाको लागि गाउँपालिकाले सम्बन्धित निकायहरु जस्तैः डिभिजन वन कार्यालय, पशु विज्ञ केन्द्र, कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल/इसिमोड, कृषि ज्ञान केन्द्र, खानेपानी तथा सिंचाई डिभिजन, जलश्रोतसँग सम्बन्धित कार्यालय, प्रदेश तथा केन्द्र आदिसँग समन्वय गर्नेछ । बजेट विनियोजन तथा व्यवस्था पश्चात् गाउँपालिकाले वडासँग समन्वय गरी समुदाय, विषयगत कार्यालय तथा संघसंस्थाको सहयोगमा प्राथमिकताको आधारमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने छन् । कुन आर्थिक बर्षमा कहाँ र कति गर्ने सम्बन्धि विवरण योजनामा उल्लेख भएता पनि कुन कुन महिनामा कार्यान्वयन गर्ने बारे योजना बनाउँदा गाउँपालिका अभ्यासमा रहेका समय तालिका (क्यालेण्डर अनुसुचि ५) लाई ध्यान दिइनेछ । कहिले कार्यान्वयन भईरहेका कृयाकलापहरुको प्रगति सम्बन्धि अभिलेखहरु समुदाय, वडा लगायत, सहयोगी निकाय र गाउँपालिकामा स्पष्ट रुपमा राखेको हुनेछ ।

६.२ योजना अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पुनरावलोकन सम्बन्धि व्यवस्था

गाउँपालिका र वडाले सम्बन्धित समुदाय र सहयोगी निकायको सहयोगमा अनुगमन समिति गठन गरी कार्यान्वयन भईरहेको कार्यक्रमको नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था गर्नेछ । अनुगमन गरिने कार्यक्रम/कृयाकलाप, कसले गर्ने, कहिले गर्ने र कसरी गर्ने सम्बन्धि योजना बनाइने छ । अनुगमन समितिले अनुगमनको समयमा तपसिल बमोजिमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा प्रयोग गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्रगति विवरणहरुलाई योजनासंग तुलना गरी समग्रमा प्रतिवेदन तयार गर्नेछ र आवश्यक परेमा सम्बन्धित सहयोगी निकायहरुमा समेत पेश गर्नेछ ।

तालिका १४: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा जानकारी लिने खाका

क्र.सं.	व्यवस्थापनका क्रियाकलाप एवं कार्यक्रम	भएको स्थान /वडा	परिमाण	खर्च बजेट		लाभान्वित वर्ग					भएको उपलब्धि/ सकारात्मक परिवर्तन	भोगेका समस्या/ अप्ठ्याराहरु	समस्या निकारण गर्न अपनाइएका उपायहरु	कैफियत
				दर	जम्मा	लैङ्गिक आधारमा		जातिगत आधारमा						
						म.	पु.	द.	ज.	अन्य				
१														
२														
३														

गाउँपालिकाको प्रत्येक वर्ष योजनाको पुनावलोकन गरी वार्षिक कार्यक्रम तथा योजना तयार गर्नेछ र यस कार्य योजनालाई अझ लैङ्गिक तथा समावेशीमैत्री बनाउदै लैजान हरेक पाँच वर्षमा कार्य योजनाको बृहत् पुनरावलोकन गरी अध्यावधिक गर्दै जानेछ ।

अनुसुचिहरु

अनुसुचि १: तालिममा सहभागीहरुको नामावली

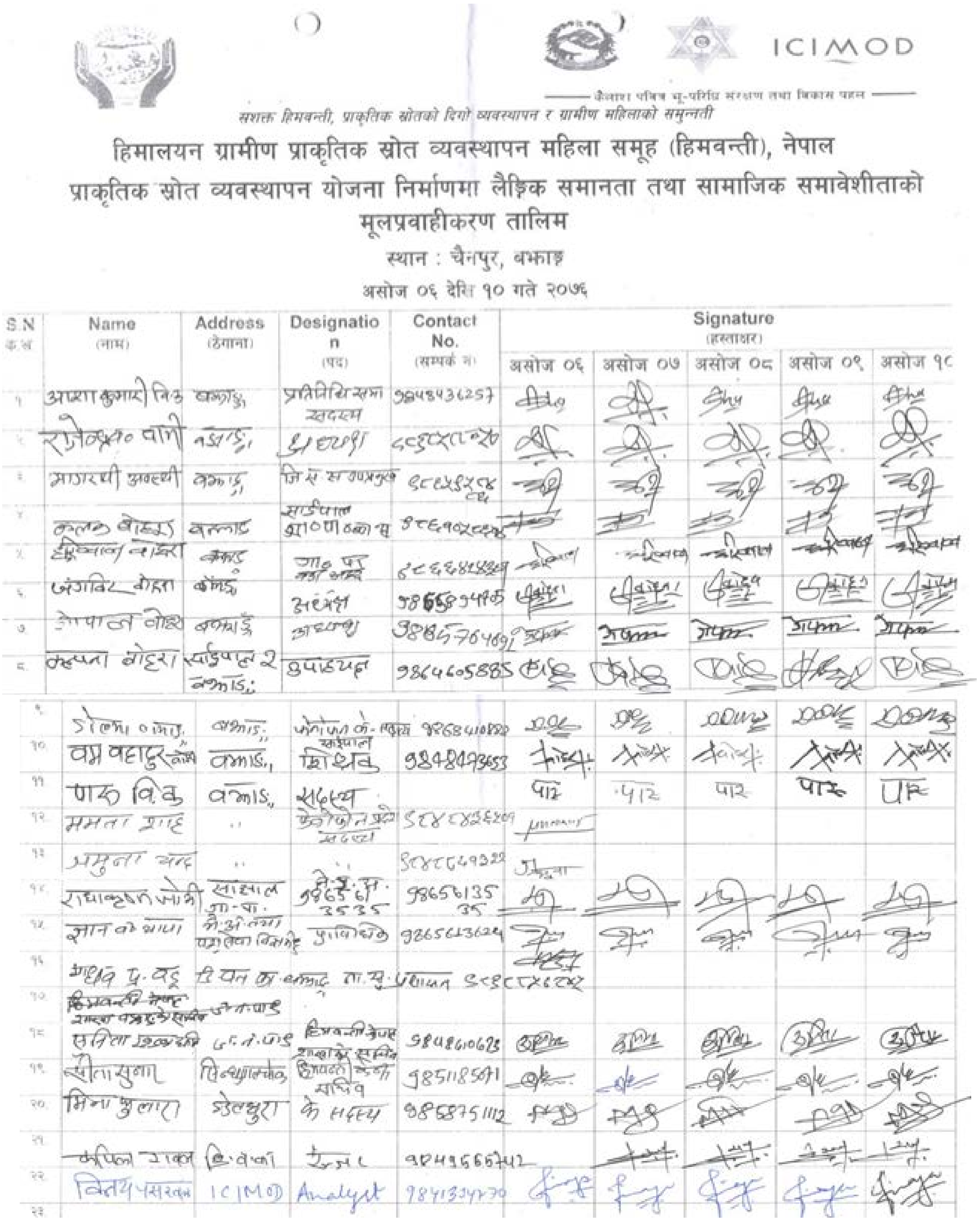

सशक्त हिमवन्ती, प्राकृतिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन र ग्रामीण महिलाको समुन्नती

कैलाश पवित्र भू-परिधि संरक्षण तथा विकास पहल

ICIMOD

हिमालयन ग्रामीण प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन महिला समूह (हिमवन्ती), नेपाल

प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन योजना निर्माणमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीताको मूलप्रवाहीकरण तालिम

स्थान : चैनपुर, बझाङ

असोज ०६ देखि १० गते २०७६

S.N क्र.सं	Name (नाम)	Address (ठेगाना)	Designation (पद)	Contact No. (सम्पर्क नं)	Signature (हस्ताक्षर) असोज ०६	असोज ०७	असोज ०८	असोज ०९	असोज १०
१	अप्सरा कुमारी विक	बझाङ	प्रतिनिधि सभा सदस्य	९८४८४३६२५७					
२	[illegible] पाणी	बझाङ	[illegible]	[illegible]					
३	भागरथी अवस्थी	बझाङ	जि स स उपप्रमुख	[illegible]					
४	[illegible] बोहरा	बझाङ	साईपाल गा.पा. [illegible]	[illegible]					
५	[illegible] बोहरा	बझाङ	[illegible]	[illegible]					
६	जंगबिर बोहरा	बोगट	अध्यक्ष	[illegible]					
७	गोपाल बोहरा	बझाङ	अध्यक्ष	[illegible]					
८	कल्पना बोहरा	साईपाल २ बझाङ	उपाध्यक्ष	9864605885					
९	[illegible]	बझाङ	फोकल [illegible]	[illegible]					
१०	धन बहादुर [illegible]	बझाङ	खप्तड? शिक्षक	9848473653					
११	पारु वि.क	बझाङ	सदस्य						
१२	ममता शाह	,,	[illegible] सदस्य	[illegible]					
१३	यमुना चन्द	,,	,,	[illegible]					
१४	राधाकृष्ण जोशी	साइपाल गा.पा.	[illegible]	9865613535					
१५	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]					
१६	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]					
१७	[illegible]								
१८	सरिता [illegible]	[illegible]	हिमवन्ती नेपाल [illegible]	9848610623					
१९	सीता सुनार	[illegible]	[illegible]	[illegible]					
२०	मिना [illegible]	डडेल्धुरा	के सदस्य	9858751112					
२१	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]					
२२	[illegible]	ICIMOD	Analyst	[illegible]					
२३									

अनुसुचि २: विषयवस्तु तालिका

सत्र र शिर्षक	समय	विषयवस्तुहरु
सत्र १: परिचयात्मक कार्यक्रम	२ घण्टा	तालिम शुरुवात (समुद्घाटन, सहभागीहरुको परिचय, अपेक्षा संकलन, उद्देश्यबारे प्रकाश, नियम निर्धारण, र कार्य व्यवस्थापन समिति निर्माण तथा कार्य विभाजन, दैनिक मूल्याङ्कन)
सत्र २: प्राकृतिक श्रोत पहिचान र व्यवस्थापन सम्बन्धि अवधारणा र महत्व	९ घण्टा	२.१ स्थानीय स्तरमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोत र वस्तुस्थिति पहिचान (सहभागितामूलक सामाजिक, श्रोत र संस्थागत नक्सांकन) २.२ दैनिकी र आर्थिक उपलब्धिसँग सम्बन्धित प्राकृतिक श्रोतहरुको पहिचान र प्राथमिकिकरण (लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट) २.३ प्राथमिकतामा परेका प्राकृतिक श्रोतको अवस्था (बलियो र कमजोरी/सुधारात्मक पक्षहरु, अवसर र चुनौती) विश्लेषण २.४ प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन अवधारणा र महत्व (परम्परागत र हालको व्यवस्थापन अभ्यास, संबैधानिक तथा नीतिगत व्यवस्थाहरु, र दिगो व्यवस्थापनको महत्व)
सत्र ३: प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण आधारभूत अवधारणा, महत्व र आवश्यकता	८ घण्टा	३.१ लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि अवधारणा (बुझाई) ३.२ लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय नीतिगत व्यवस्थाहरु ३.३ प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभ्यास, महत्व तथा आवश्यकता (लैङ्गिक भूमिका, श्रोतरुको पहुँच र नियन्त्रण, सकारात्मक भेदभाव)
सत्र ४:प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन कार्य योजना	८ घण्टा	४.१ योजनाका चरणहरु ४.२ लैङ्गिक बजेटिङ्ग ४.३ कार्य योजना स्विकृती, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र अद्यावधिक सम्बन्धि रणनीति
सत्र ५: तालिम समापन	१ घण्टा	तालिम समापन (समष्टिगत मूल्याङ्कन र समापन)

अनुसुचि ३: लैङ्गिक दैनिक समय र कार्य तालिका

महिला		पुरुष	
समय	कार्य	समय	कार्य
बिहान ३ बजेदेखि ५ बजेसम्म	उठ्ने, पानी भर्ने, नास्ता बनाउने, गोबर फाल्ने र मै वनाउने	बिहान ६ वजेदेखि ७ बजेसम्म	उठ्ने, अखबार पढ्ने, केटाकेटीलाई पढाउने, सिंचाईमा जाने र चिया खाने
बिहान ५ देखि ८ वजे सम्म	घाँस काट्ने र खाना पकाउने	बिहान ७ देखि ९ वजे सम्म	पोस्रो बोक्ने, खनजोत गर्ने र बुन्ने,
बिहान ८ देखि ९ वजे सम्म	खाना खाने र बच्चालाई स्कूल पठाउने	बिहान ९ देखि १२ वजे सम्म	खाना खाने, अफीस जाने वा भेडा चराउने
बिहान ९ देखि ११ वजे सम्म	घर लिपपोत, सरसफई र लुगा धुने	दिउसो १२ देखि ३ वजे सम्म	बैठकमा जाने, डोका डालो मान्द्रो बुन्ने, वस्तु चराउने, अनुगमन गर्ने र खाजा खाने
बिहान ११ देखि दिउसो ३ बजेसम्म	दाउरा टिप्ने, खेतको काम गर्ने, गाईगोरु चराउने, खाजा पकाउने र खाजा खाने	दिउसो ३ देखि ४ वजे सम्म	दाउरा लिएर आउने
दिउसो ३ देखि ६ वजे सम्म	वरि गोडमेल गर्ने, तरकारी संकलन गर्ने र घर आउने	साँझ ५ वजे	केटाकेटीको हेरचाह गर्ने
वेलुकि ६ देखि ८ वजे सम्म	साँझको खाना पकाउने	साँझ ७ देखि ९ वजे सम्म	खाना पकाउने, उन काल्ने, केटाकेटीको हेरचाहा गर्ने, घरसल्लाहा गर्ने (श्रीमतीसंग)
वेलुका ८ देखि ९ वजे सम्म	खाना खाने, भाँडा माझ्ने, राडीपाखी वुन्ने र कोदो माद्ने	राति १० वजे	सुत्ने
राति १० वजे	सुत्ने		
१९ घण्टा		१६ घण्टा	

अनुसुचि ४: लैङ्गिक कार्य तालिका

कार्य विवरण	महिला	पुरुष	कैफियत
सरसफइ र भाडा माझ्ने	८	२	जम्मा १० मा प्राप्त नम्बरको आधारमा
घर लिपपोत	९	१	
बच्चाको हेरचाह	६	३	
पानी भर्ने बोक्ने	८	२	
घट्टको धुलो पोस्ने	८	२	
जिटारा पिस्ने काम	१०	०	
धान कुट्ने	८	२	
सिलाइ-कटाई	६	४	
खेतिपाती	६	४	
मल बोक्ने	६	४	
गेडमेल गर्ने	८	२	
घाँस काट्ने र ओसार्ने	६	३	
स्यउला सोतर बनाउने	१०	०	
राडि-पाखि बुन्ने	८	२	
नर्सरीको काम	६	४	
बच्चा पढाउने	४	६	
डोका डाला बुन्ने	०	१०	
भेडाबाख्रा चराउने	१	८	बच्चा १
ढुंगा फोइने	०	१०	
सिकर्मी डकर्मीको कार्य	०	१०	
काठ चिरानको काम	०	१०	
पुलपुलेसा बनाउने	१	९	

कार्य विवरण	महिला	पुरुष	कैफियत
घर छाउने	४	६	
ढुङ्गा संकलन	४	६	
रुख छाँटकाँट	२	८	
मह काट्ने	२	८	
जडिबुटी संकलन	२,	७	बच्चा १
किनमेल गर्ने हाटवजार	२	८	
जग्गा जमिनको किनबेच	०	१०	
व्यापार व्यवसाय	३	७	
खानेपानीको बैठकमा	२	८	
निर्माण व्यवस्थापनको कार्यको बैठक	४	६	
खाना पकाउने	४	४	
खनकुट	५	५	
मही बनाउने	५	५	
दाउरा काट्ने काम	५	५	
सुइटर टोपी बुन्ने	५	५	
सिंचाइ कूलो	५	५	
स्कूल पठाउने	५	५	
वृक्षारोपण गर्ने	५	५	
वन हेरालुको काम	५	५	
सक.व.उ.सको वैठकमा	५	५	
यार्चा संकलन	४	४	बच्चा २

अनुसुचि ५: मौसमी पात्रा

खेतीपाती तथा कार्य विवरण	बै.	जे.	अ.	सा.	भ.	अ.	का.	मं	पु.	मा.	फा.	चै.	धेरै संलग्न कसको?
खेतीको लागि जग्गा खनजोत/खनकुट													पुरुष-महिला
मकै लगाउने													महिला
मकै भाँच्ने													महिला
गोडमेल													महिला
गहुँ जौ लगाउने													महिला
गहुँ जौ काट्ने													महिला
कोदो, आलु, धान लगाउने र घाँस काट्ने													महिला
कादो काट्ने													महिला
आलु खन्ने													महिला
धान काट्ने													महिला
मेलो/घाँस ओसार्ने र थन्क्याउने													महिला
गुराँस, सिमि, भ मास, मस्याङ लगाउने													महिला
गुराँस, सिमि, भ मास, मस्याङ काट्ने													महिला
चोदो (गान्टे मूला), फापर लगाउने													महिला
चोदो (गान्टे मूला), फापर काट्ने													महिला
मल-जल हाल्ने													महिला
तरकारी खेती लगाउने													महिला
घट पिस्ने													महिला
स्याउ टिप्ने													महिला
ओखर र तारा चुक संकलन													पुरुष-महिला
यार्चा संकलन													पुरुष-महिला
यार्चा व्यापार													पुरुष
केतुकी आदि जडिबुटीहरु संकलन													पुरुष
दाउरा काट्ने													पुरुष-महिला
दाउरा बोक्ने													पुरुष-महिला
भेडा-बाख्रा चरिचरण (घरको जंगलमा)													पुरुष
भेडा-बाख्रा चरिचरण (बाहिर)													पुरुष
भेडाको उन काट्ने													पुरुष
भेडाबाट खाद्य ढुवानी													पुरुष
भेडा-च्यांग्रा व्यापार													पुरुष
मह निकाल्ने													पुरुष
काठको तथा मिस्त्री काम													पुरुष
घर बनाउने काम													पुरुष
बर्षे र हिउँदे अधिवेशन													पुरुष
पूर्वाधार योजना बाटो खानेपानी कार्यान्वयन													पुरुष
सिलाई कटाई													महिला

अनुसुचि ६: स्थानीय सहभागीहरु द्वारा चित्रित गाउँपालिका तथा वडा नक्शाहरु

वडा नं ४

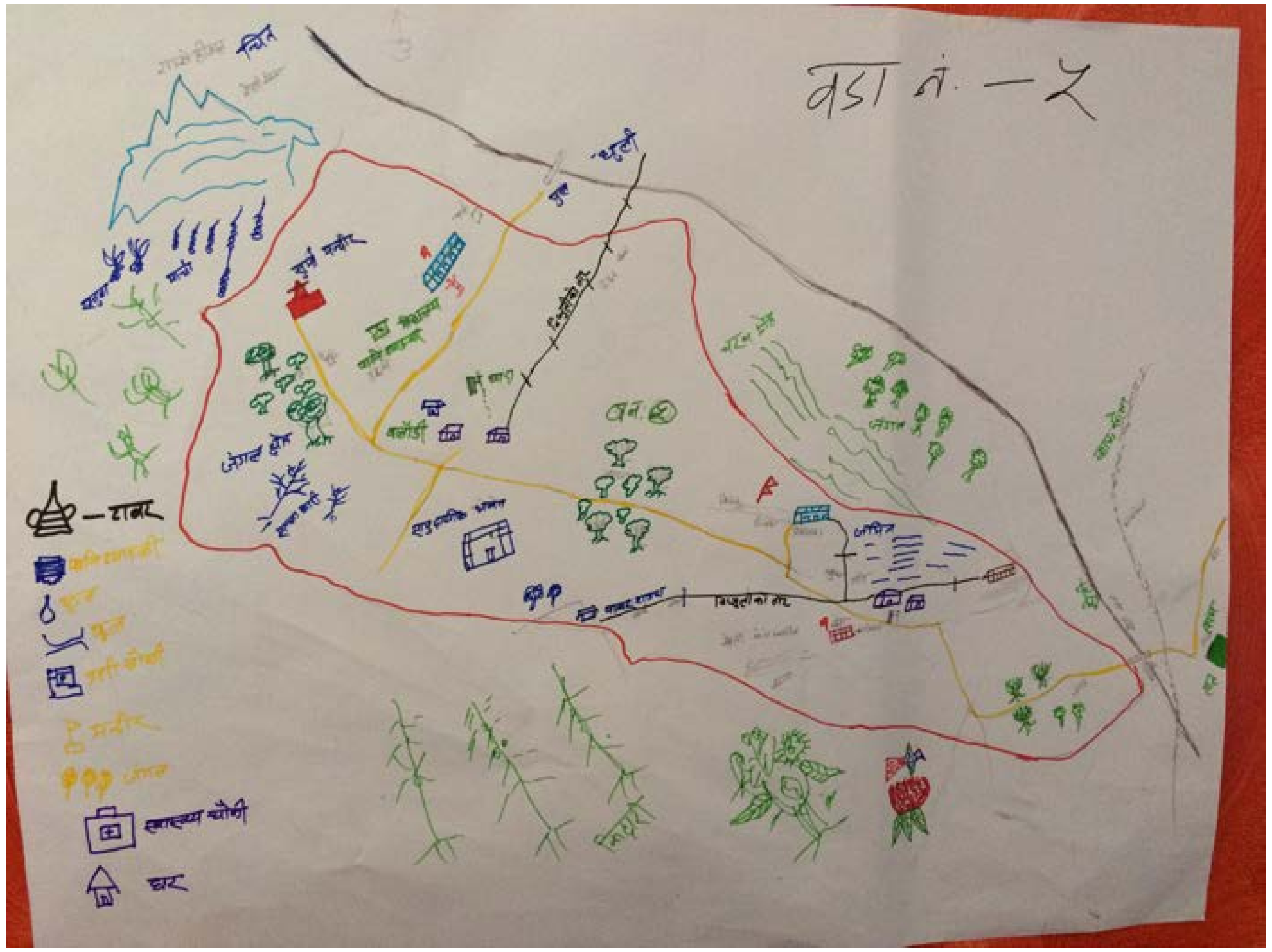
वडा नं. — २

साईपाल गाउँपालिका, बझाङ
२०७६